

Barns vern mot vold i nære relasjoner

av Anita C. R. Slettvoll

Antall ord: 15 852

*Liten masteroppgave i rettsvitenskap
ved Universitetet i Tromsø
Det juridiske fakultet
Høsten 2011*

INNHALDSFORTEGNELSE

1. INNLEDNING.....	4
1.1 Oppgavens tema	4
1.2 Avgrensning.....	8
1.3 Definisjoner.....	9
1.4 Kilder og metode	10
1.5 Videre fremstilling.....	12
2. BEGREPER OG PRINSIPPER.....	13
2.1 Generelt om rettsvern og rettssikkerhet.....	13
2.1.1 Rettssikkerhet.....	13
2.1.2 Rettsvern.....	15
2.2 Barnets beste prinsippet.....	15
3. BARNERETTSLIGE REGULERINGER OG FORBUDET MOT VOLD.....	16
3.1 Innledende bemerkninger.....	16
3.1.2 Barnekonvensjonen.....	16
3.2 Bl. § 30.....	18
3.1.2 Innledende bemerkninger.....	18
3.2 Bl. § 30 tredje ledd.....	20
3.3 Høringsinstansenes syn på begrepet “psykisk vold” og forholdet til straffeloven.....	22
3.4 Oppsummering.....	24
4. BARNES VERN ETTER STRAFFELOVEN § 219.....	24
4.1. Litt om bakgrunnen for bestemmelsen.....	24
4.1 Barns vern etter Straffeloven § 219.....	26
4.1.1 Innledende bemerkninger.....	26
4.2 Innholdet i Straffeloven § 219	26
4.2.1 “True, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke”	27
4.2.2 “Grovt eller gjentatt”	30.
4.2.3 Personkrets.....	33

4.3 Strl. § 219 andre ledd.....	33
4.3.1 "Grov".....	33
4.3.2 "Betydelig skade".....	34
4.4 Skyldkravet.....	35
4.5 Strafferammen.....	35
4.6 Har barn et vern mot direkte (psykisk) vold etter bestemmelsen?.....	35
5. BARNES VERN ETTER Rt. 2010 s.949.....	37
5.1 Innledende bemerkninger.....	37
5.1.2 Hvordan tolker Høyesterett strl. § 219 i Rt. 2010 s. 949?.....	37
5.1.3 Hvordan styrker dommen i Rt. 2010 s. 949 barns rettsvern?.....	41
6. Politiets møte med barn som utsettes for vold i nære relasjoner.....	43
7. AVSLUTTENDE OPPSUMMERING.....	44
8. Litteraturliste.....	46

1.INNLEDNING

1.1 Oppgavens tema

Oppgavens tema er barns vern mot vold i nære relasjoner. Barn utsettes for vold på mange forskjellige måter. De kan oppleve volden direkte ved fysisk vold, vold mellom foreldrene ved å være tilstede når det skjer, eller høre det som skjer fra et annet rom. Noen barn griper aktivt inn ved å gå mellom de voksne eller ved å hente hjelp. Andre ganger opplever de konsekvensene av volden som forslåtte voksne eller et ødelagt inventar. For mange skaper vold et meget utrygt familieklima, der de voksnes kapasitet til å yte omsorg er ødelagt eller sterkt redusert. De fleste av barna som opplever vold i familien får liten eller ingen hjelp til å håndtere det de har opplevd. Uansett alder og utviklingsnivå overlates de til seg selv for å håndtere skremmende og sterkt traumatiske opplevelser. Dette kan få store konsekvenser både for deres utvikling og fungering.¹ Å være barn innebærer i seg selv en avhengighetssituasjon. Trygghet og god omsorg er en forutsetning for gode oppvektsbetingelser. Barn er en særlig sårbar og utsatt gruppe og trenger derfor et ekstra sterkt rettslig vern mot vold. Med barns vern menes i oppgaven det strafferettslige og barnerettslige vern som barn har mot å bli utsatt for vold fra egne foreldre. Det er svært viktig at barns rettssikkerhet ivaretas på alle områder og i alle saker som angår dem, særlig også der barn vokser opp i familier der forelder(e) utøver vold.

Det er straffbart å utøve vold i nære relasjoner etter Den Almindelige Borgerlige Straffelov 22. mai 1902 nr. 10 (straffeloven), § 219. Bestemmelsen retter seg spesielt mot mishandling i nære relasjoner. Bestemmelsen rammer blant annet den som grovt eller gjentatt mishandler sin nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer, men også fysisk og psykisk mishandling av sine barn over tid, rammes av bestemmelsen, jf. straffeloven § 219 første ledd bokstav b.

Vold i nære relasjoner er et alvorlig og betydelig samfunnsproblem og en trussel mot liv og helse.² Vold i nære relasjoner rammer kvinner, menn og barn. Det har de siste årene vært et særlig fokus på vold i nære relasjoner eller familievold, ikke minst fordi man, gjennom nyere forskning er blitt kjent med de skadevirkninger det kan medføre for dem som utsettes for dette. Gjennom lovendringer har

¹ Unni Marie Heltne :*Barn som lever med vold i familien. En oversikt over noen sentrale problemstillinger.* Artikkel i Psykologisk tidsskrift nr.2 2011, s.4-5.

² *Vendepunkt - handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2008-2011), s.1.*

lovgiver også utvidet strafferammene og dermed signalisert at straffenivået i slike saker skal skjerpes.³

Vold i nære relasjoner rammer også barn - enten direkte gjennom fysisk vold, psykisk vold eller seksuelle overgrep-eller indirekte ved at barn ser, hører eller fornemmer volden mot mor. Selv om det selvsagt også finnes kvinner som utøver vold mot sine menn og barn, er det klart at det i de fleste slike saker er menn som utøver vold mot kvinner, og at det er kvinnene og barna som er ofrene.⁴

Strl. § 219 er en kjønnsnøytral bestemmelse, og jeg legger dette til grunn i den videre behandlingen av barn som utsettes for vold i nære relasjoner. Det er de barna som utsettes for psykisk vold og indirekte rammes av vold, som lever med volden i familien, som denne oppgaven skal konsentrere seg om, siden denne volden også representerer et grunnleggende brudd på barns rett til vern mot vold og overgrep, (jf. barnekonvensjonen⁵ art. 19.)

Det har i rettspolitikken og i samfunnet forøvrig, de siste årene vært et stort fokus på forebyggende tiltak for å forhindre vold mot kvinner, men siden det ofte er barn med i bildet, utgjør barns eksponering for vold et minst like stort samfunnsproblem, og er dermed samfunnets ansvar å gjøre noe med. Det er straffeloven, FNs barnekonvensjon, barnevernloven og barnelova som er barns juridiske beskyttelse mot overgrep og omsorgssvikt. At barn blir vitne til vold i hjemmet er å regne som alvorlig omsorgssvikt som blant annet kan gi grunnlag for omsorgsovertakelse etter bvl. § 4-12 a) og/eller c). Forskning viser at effekten for et barn av å være vitne til fars vold mot mor kan være like alvorlige som om det var barnet selv som ble direkte utsatt for vold.⁶ Barna som er den svakeste, og særlig i en familie med vold, har da et ekstra behov for ikke å bli oversett eller glemte. Vold mot kvinner bør betegnes familievold ettersom denne volden i så stor grad rammer barna.⁷ Disse begrepene vil bli brukt i oppgaven.

³ Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd) Prop.97 (2009-2010) Pkt. 6.2.2.1.

⁴ *Vendepunkt*, s.1.

⁵ FNs konvensjon om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen).

⁶ Per Isdal, (2000) "Vold mot mor er også vold mot barnet", s. 1.

⁷ Isdal (2000) s.1.

For å forklare hva som menes med vold i nære relasjoner eller familievold er det nødvendig å forsøke å presisere hva som generelt kan defineres som vold. Dette vil bli gjort nedenfor.

Barn som lever med vold i nære relasjoner omtales ofte som “de usynlige barna”.⁸ Vold i nære relasjoner er generelt et tabubelagt område, fordi denne volden i foregår i hjemmet, der man skal føle seg trygg og få omsorg.⁹ Volden blir ofte usynliggjort fordi de fleste av oss synes det er ubehagelig å snakke om det. Privatiseringen av familievolden og de tabuer som er knyttet til den, gjør at dette blir en gruppe barn og unge som i stor grad bærer sine bekymringer alene. De blir de usynlige barna. At volden foregår i det private rom, gjør at dette også er en type kriminalitet som er vanskelig å avdekke. I forhold til voksne, blir barn sjeldnere trodd når de forteller om overgrep. Fordi barn har en annen måte å fortelle om sine opplevelser og erfaringer på enn voksne, blir de oftere avfeid med at de "innbiller seg så mye underlig", eller at de "lyver". Barn anses også av mange som foreldrenes eiendom, og det som foregår innenfor hjemmets fire vegger er noe man ikke skal blande seg i. Barn er dessuten svært lojale mot foreldrene sine, og oftest kjenner de ikke til andre former for oppdragelse enn den som blir dem til del.¹⁰

Definisjoner av vold er i dag gjerne utvidet fra å omhandle kun fysisk vold til også å inkludere psykiske og sosiale aspekter. Barn har rett til å slippe å vokse opp under slike forhold og har krav på minst det samme vern om sin psykiske integritet som det voksne har.

Det er åpenbart at fysisk vold mot barn kan gi psykisk skade. Jeg vil imidlertid se nærmere på hva som gjør den psykisk og indirekte volden straffbar å utsette barn for. Videre vil jeg se på hva som ligger i begrepet psykisk vold, som blant annet barnekonvensjonen art. 19 verner mot, jf. “mental violence”, og hvordan norsk rett verner barn mot psykisk vold og omsorgssvikt fra foreldrene. ??

Barn som rammes av vold, oppfører seg ulikt, selv om de kan ha de samme traumene. Barn velger på samme måte som voksne ulike strategier når det gjelder å håndtere volden de utsettes for. Noen barn blir urolige og voldsomme, andre blir stille og innesluttet. Et fellestrekk synes å være at barn er tilbakeholdne med å fortelle om vold og seksuelle overgrep.¹¹

⁸ Se feks Sidsel Skotland, “*De usynlige barna. Oppvekst i familier med rusproblemer*”, og http://www.krisesenter.com/aksjoner/TonnaBrix_skolekampanje07.pdf (Dato: 06.12.2011).

⁹ *Vendepunkt*, s.1

¹⁰ <http://www.sinneshelse.no/artikler/barnemishandling.htm> (Dato: 06.12.2011).

¹¹ Politiets veileder: “Politiets arbeid med vold i nære relasjoner”. Pkt. 1.7

Når det gjelder forekomst av familievold, indikerer undersøkelser at mange barn og ungdommer opplever vold i familien i løpet av oppveksten. Det er imidlertid store variasjoner i forhold til alvorlighetsgrad og hyppighet av volden. Det er funnet at relativt mange (10-25 %) har opplevd milde krenkelser fra egne foreldre i oppveksten, mens relativt få har opplevd grov og høyfrekvent vold (2-5 %). Norge og Norden viser lave tall i forhold til internasjonale funn. I USA er det estimert at omtrent hvert tredje barn er vitne til vold mellom foreldrene, og at mange opplever det gjentatte ganger.¹² I 2010 oppholdt 1994 barn seg på krisesenter med sin mor.¹³ Det ble sendt bekymringsmelding til barnevernet ved 21 prosent av førstegangsoppholdene for beboere med barn under 18 år. I 41 prosent av tilfellene var barnevernet allerede involvert.¹⁴

Med "barn" menes i denne oppgaven ethvert menneske under 18 år iht norsk lov, jf. også definisjonen i FNs barnekonvensjon om barns rettigheter av 20. november 1989 (heretter barnekonvensjonen), artikkel 1.

Den konkrete problemstillingen i oppgaven er å se hvordan hensynet til barns rettssikkerhet eller rettsvern blir ivaretatt der hvor barn har opplevd familievold, indirekte eller psykisk, slik dette hensynet har kommet til uttrykk i straffeloven § 219, den nyere Høyesterettsdom Rt. 2010 s.949 og barneloven § 30 tredje ledd. Det finnes en rekke bestemmelser som ska verne barn mot vold og overgrep, også strl. alminnelige bestemmelser som strl. § 227 og § 228 gjelder i forhold til barn.

Ettersom vold i nære relasjoner som regel foregår i hjemmet, og siden det er et nært forhold mellom fornærmede og voldsutøveren, er det ofte vanskelig å avdekke denne typen vold. Det vil i oppgaven derfor pekes på noen av de utfordringer knyttet til politiets håndtering av disse sakene.

Bevissituasjonen er også spesielt vanskelig i disse sakene, særlig når det er små barn som utsettes for vold, da disse som regel ikke vil kunne gi uttrykk for hva som har skjedd eller kan anmelde volden selv. For å få kunnskap og forhindre slik vold, er politiet ofte avhengig av at det gis melding, eller såkalt bekymringsmelding om at det skjer straffbare forhold i hjemmet, fra offentlige organer som for eksempel barnevernet. Der barn er vitne til vold, vil det ofte være vanskelig fordi mor som fornærmet i mange tilfeller velger å ikke samarbeide med politiet. At volden er vanskelig å bevise kan skyldes en rekke forhold. For eksempel vil ofte kvinnen som utsettes for volden ikke kunne

¹² NOU 2003:31 *Retten til et liv uten vold*.

¹³ Rapportering fra krisesentrene 2010, s. 3.

¹⁴ Rapportering fra krisesentrene 2010, s. 4.

eller makte å ta inn over seg konsekvensene for barna som lider.¹⁵ Det antas også at svært mange kvinner som lever i voldelige forhold, ikke vil eller kan anmelde, og dermed ikke kunne gi viktig bevis i form av forklaringer for politiet, kanskje også av frykt for gjerningsmannen. Usikkerhet med hensyn til hva som skjer videre med barna dersom en forteller at disse er til stede når volden begås, vil kunne gi seg utslag i fortielse.

Vold i nære relasjoner er alvorlig kriminalitet og spørsmålet om volden skal få følger for voldsutøveren er ikke opp til fornærmede å avgjøre. Det foreligger derfor ubetinget offentlig påtale i slike saker, jf. strl. § 77. Dette betyr at det er politiet som avgjør om det skal tas ut tiltale.

1.2 Avgrensning

Det vil i oppgaven fokuseres på barn som er utsatt for psykisk vold fra egne foreldre og vitne til vold mellom foreldrene. Jeg vil se på hvilket vern straffeloven gir disse barna, herunder deres materielle rettsvern etter straffeloven. Det avgrenses mot de prosessuelle rettighetene som barn har som fornærmet i saker om vold i nære relasjoner, selv om disse rettighetene også er en viktig rettssikkerhetsgaranti for barn.

Vold mot kvinner i nære relasjoner vil i oppgaven bare bli behandlet der dette er nødvendig ut i fra avhandlingens problemstilling. Det avgrenses videre mot fysisk vold mot barn. Videre avgrenses det derfor også mot drap § strl. § 233 og strl. § 219 annet ledd som omhandler svært grove legemsbeskadigelser og død. Det avgrenses videre mot bestemmelsene om barne bortføring.

Strl. § 219 har nær sammenheng med blant annet bl. § 30 (3) om hvor grensen for foreldrenes bruk av fysisk makt overfor egne barn går. Dette vil ikke bli behandlet/belyst, da fysisk maktbruk fra foreldrenes side ligger utenfor oppgavens problemstilling og omfang. Jeg vil imidlertid se på den del av bl. § 30 (3) som omhandler forbud mot bruk av psykisk vold mot barn.

Etter FNs barnekonvensjon som Norge er forpliktet av, har barn et særlig vern mot vold og overgrep, jf. art. 19. Jeg vil i oppgaven gå inn på denne bestemmelsen, men det vil av hensyn til oppgavens ord og tidsbegrensning ikke bli gjort rede for alle bestemmelsene i konvensjonen eller EMK som skal verne barn mot vold og overgrep, ettersom dette i seg selv er et svært omfattende tema.

¹⁵ NOU 2003:31 pkt. 5.1.4.1. Se også Politiets veileder i arbeidet med vold i nære relasjoner.

1.3 Definisjoner

Voldsbegrepet

Begrepet vold er sammensatt. En av grunnene til dette er at vold defineres på forskjellige måter innen ulike profesjoner og fagtradisjoner.¹⁶ Det varierer i fra kultur til kultur, og det kan variere over tid. Muslimske miljøer oppfatter for eksempel ikke kjønnslemlestelse av jenter som vold, mens det i Norge og de fleste andre land og kulturer er klart at dette omfattes av begrepet. Det kan således være vanskelig å vurdere hva som faller inn under strl. § 219, selv om norske domstoler vil dømme etter norsk rettsoppfatning og dømme etter norsk rett. Vold blir enda vanskeligere å definere når man trekker indirekte vold inn i begrepet.

Norsk strafferett har heller ingen legaldefinisjon av (hva som er) ”vold”. Der begrepet ”vold” benyttes i oppgaven, vil andre ”definisjoner” av vold enn det rent juridiske kunne være av betydning. Dette forutsettes også i forarbeidene.¹⁷ Dette gjelder for eksempel begrepet ”psykisk vold” som ikke er et begrep straffeloven direkte bruker.

Vold

I denne oppgaven benyttes den samme definisjonen på vold mot barn i nære relasjoner som Kvinnevoldsutvalget benyttet i sin innstilling i NOU 2003:31 om vold mot kvinner, der vold mot barn i nære relasjoner kan defineres som:

”...enhver handling rettet mot en annen person som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får denne personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil.” (Isdal, 2000)¹⁸

Som eksempler på handlinger som faller inn under denne definisjonen av vold, nevnes i forarbeidene fysisk vold, seksuell vold, materiell vold og psykisk vold. Definisjonen går lang utover

¹⁶ NOU 2003:31 pkt. 3.4.1.

¹⁷ NOU 2003:31 pkt. 3.4.

¹⁸ NOU 2003:31 pkt. 3.4.1

fysiske skadevirkninger, og inkluderer blant annet alle handlinger som får en annen person til å handle mot sin vilje.¹⁹

Omsorgssvikt og mishandling

I denne sammenheng kan også de hoveddefinisjonene av omsorgssvikt som forarbeidene til barnevernloven opererer med være relevante, selv om det er på et annet område enn det oppgaven direkte belyser. En vanlig måte er å skille mellom passiv og aktiv fysisk mishandling og passiv og aktiv psykisk mishandling.²⁰ Det er de to siste som er av interesse i vår sammenheng, og defineres i forarbeidene slik:

“*Passiv psykisk mishandling*, også omtalt som *psykisk omsorgssvikt*, omfatter grov understimulering, likegyldighet og mangel på konsekvens, forståelighet og forutsigbarhet i oppdragelsen i en slik grad at det hemmer barnets utvikling. *Aktiv psykisk mishandling* betyr at barnets omsorgspersoner utviser en fiendtlig holdning i form av nedvurdering, latterliggjøring, trusler om straff osv.”²¹ Spørsmålet er om slike handlinger eller mangel på handlinger, er straffbart etter straffeloven og om hvilket vern barn har mot slik psykisk mishandling og omsorgssvikt etter straffeloven og barneloven. I oppgaven vil det drøftes om slike handlinger omfattes av bestemmelsene og om hvor grensen for det strafferettslige og barnerettslige vernet til barn skal gå.

Barn som opplever vold mellom foreldrene kan sies å være rammet av flere av disse formene for omsorgssvikt, både passiv fysisk og psykisk mishandling. I tillegg øker vold mellom foreldrene risikoen for at barn utsettes for direkte fysisk og psykisk mishandling (Appel & Holden, 1998), og ofte vil det være vanskelig å skille disse to belastningsfaktorene fra hverandre.²²

1.4 Kilde og metode

Ved fremstillingen av barns vern mot vold i nære relasjoner vil jeg ta utgangspunkt i en rettsdogmatisk metode. Jeg vil også foreta en rettspolitisk vurdering av barns rettsvern. Dette betyr

¹⁹ NOU 2003:31 pkt. 3.4.1

²⁰ Jf. Bunkholdt og Sandbæk, 2008.

²¹ NOU 2009:8 pkt. 4.3.2.

²² Unni Marie Heltne :*Barn som lever med vold i familien. En oversikt over noen sentrale problemstillinger.* Artikkel i Psykologisk tidsskrift nr.2 2011, s.4-5.

at jeg vil foreta en analyse av hva som er gjeldende rett i forhold til denne problemstillingen, for så å kunne vurdere om barns rettssikkerhet er tilstrekkelig ivaretatt.

Den primære rettskilden som vil bli belyst i oppgaven og som gjelder i forhold til vold i nære relasjoner er Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 (heretter strl.). Det er vedtatt ny straffelov av 20. mai 2005 nr. 28, jf. § 219. Den nye straffeloven har imidlertid ikke trådt i kraft enda. Bestemmelsen i Straffeloven av 1902 § 219 er fortsatt gjeldende. (Bestemmelsens hovedanvendelsesområde var og er mishandling i nære relasjoner. Verken bestemmelsen slik den lød i 1902 eller bestemmelsen slik ordlyden fremstår i dag, sier noe om barn som har vært vitne til vold. Forarbeidene viser imidlertid til barn som er vitne til vold, selv om loven ikke uttrykkelig nevner denne gruppen.

Videre vil barneloven²³ (heretter bl.) være en relevant rettskilde for å avklare barns rettsvern. Bl. § 30 tredje ledd setter forbud mot fysisk vold, men den gir også et forbud mot å skade eller utsette barns psykiske helse for fare. Det er særlig dette siste som det vil være relevant for oppgaven. Barnloven er en lov som regulerer forholdet mellom barn og foreldre, da det er nødvendig i et rettssamfunn å ha en klar regulering av en del rammer for de familiemessige forhold, ikke minst ut i fra hensynet til at barnet selv ofte ikke er i stand til å ivareta sine interesser selv.²⁴

FNs barnekonvensjon (barnekonvensjonen) vil være en viktig rettskilde, da denne skal beskytte barns rettigheter. Barnekonvensjonen pålegger statene å beskytte barn mot vold, jf. art.19. Fordi barn har behov for et særlig vern, går retten til beskyttelse mot vold, overgrep og utnyttelse etter barnekonvensjonen lengre enn tilsvarende rettigheter etter de generelle menneskerettighetene. Både barnekonvensjonen og EMK gjelder som norsk lov. Barnekonvensjonen ble ratifisert av Norge 8. januar 1991 og den ble inkorporert som del av menneskerettsloven²⁵ i 2003. EMK ble ratifisert av Norge i 1953 og ble inkorporert i 1999.²⁶ Både barnekonvensjonen og EMK skal “ved motstrid gå foran annen lovgivning”, jf. menneskerettsloven § 3. I mai 2006 avga barnekomiteen generelle kommentarer om fysisk vold og psykisk vold. De generelle kommentarene som FNs barnekomité utgir er verdifulle retningslinjer for tolkningen og anvendelsen av konvensjonen. FNs barnekomité

²³ Lov om barn og foreldre 8. april 1981 nr. 7.

²⁴ Gudrun Holgersen, *Barnerett*, s. 194.

²⁵ Lov 21.mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven), jf. lov 01. august 2003 nr. 86 om endringer i menneskerettsloven mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov)

²⁶ Lov 21.mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett. Vedlegg 2. Den europeiske menneskerettskonvensjon med protokoller.

er det ekspertorgan som tolker barnekonvensjonen. Det bør derfor legges relativt stor vekt på disse uttalelsene ved tolkning og anvendelse av konvensjonens bestemmelser i praksis.²⁷

Forarbeider er en sentral rettskilde med betydelig vekt ved siden av lovens ordlyd. I oppgaven er det særlig NOU 2003:31, Ot.prp.nr.113 (2004-2005) og Ot.prp.nr.104 (2008-2009) som er de sentrale forarbeidene som vil bli benyttet for komme fram til rettsreglene.

Høyesterettsdommen i Rt. 2010 s. 949 er en sentral rettskilde for avklaring av rettsstilstanden og spørsmålet om rettssikkerheten til barn som er vitne til vold i nære relasjoner. Dommen vil bli inngående drøftet i oppgaven for å kunne se hvordan Høyesterett tolker bestemmelsen til å også omfatte barn som er vitne til vold, og betydningen av dommen for ivaretagelsen av barns rettssikkerhet på området.

Det finnes få andre høyesterettsdommer som gjelder vold i nære relasjoner etter den nye bestemmelsen, og enda færre hva gjelder barn som er utsatt for psykisk vold eller vitne til vold. Dette betyr likevel ikke at problemstillingen er ny, men kan blant annet skyldes de bevismessige vanskelighetene som preger denne typen saker. Avgjørelser fra tingretten og lagmannsretten har imidlertid liten rettskildemessig vekt. Imidlertid vil de i oppgaven kunne bli brukt for å belyse hvordan bestemmelsene blir anvendt i praksis når det gjelder barn i saker med vold i nære relasjoner.

1.5 Videre fremstilling

I oppgavens punkt 2 vil det kort bli redegort for sentrale begreper som rettsvern, rettssikkerhet og barnets beste. Dette for å senere kunne drøfte blant annet bl. § 30 tredje ledd. I oppgavens punkt 3 vil innholdet i den nye bl. § 30 tredje ledd, særlig tredje punktum som setter forbud mot skremmende eller hensynsløs adferd mot barn. Det vil her bli sett nærmere på hva som ligger i begrepet “psykisk vold” og hva lovgiver har ment, eventuelt om dette kan være straffbart å gjøre mot barn eller ikke. Dette vil også være nødvendig for den senere tolkningen av strl. § 219 og spørsmålet om hvilket vern bestemmelsen gir barn mot psykisk vold i form av for eksempel trusler, nedsettende kommentarer etc. Det er barns rettsvern som skal behandles, ikke straffutmålingen eller straffenivået i seg selv. Dette vil være hensiktsmessig for oppgavens punkt 5 der det ses på

²⁷ Ot.prp.nr.104 (2008-2009) pkt. 6.2.

hvordan Høyesterett tolker strl. § 219 til å også omfatte barn som er vitne til vold, herunder en vurdering av hvordan barns rettsvern er ivaretatt gjennom dommen. Et spørsmålet her er hvordan barn som er vitne til vold kan oppleve volden de er vitne til som direkte krenkende. I punkt 6 vil jeg peke på noen av de utfordringer politiet har i møtet med barn som utsettes for vold i nære relasjoner samt kort om barnvernets viktige rolle i slike saker. Helt til slutt vil jeg foreta en avsluttende oppsummering med noen samlende synspunkter.

Hovedfokus vil ligge på barns rettsikkerhet og en generell vurdering av hva som er barnets beste i ulike saker der vold kan være med i bildet. Jeg vil her forsøke å ta for meg noen av hovedpunktene i hva som er gjeldende rett på området, for så å se på om og hvordan rettssikkerheten til barn er ivaretatt.

2 Begreper og prinsipper

2.1 Generelt om rettssikkerhet og rettsvern

I dette kapittelet vil begrepene rettsvern og rettssikkerhet som generelt tema bli behandlet nærmere. Dette vil være nødvendig for å senere kunne vurdere de aktuelle bestemmelsene og Rt. 2010 s. 949 opp mot rettssikkerheten til barn som utsettes for vold. I dette kapittelet vil jeg ta for meg hva rettsikkerhet og rettsvern er, hvordan begrepene kan forstås, og hvordan barns rettsikkerheten kan ivaretas. Ettersom oppgaven omhandler barn som opplever vold, vil barns rettssikkerhet bli utførlig behandlet og eksemplifisert i oppgaven.

2.1.1 Rettssikkerhet

Det finnes ingen almann definisjon av hva rettsikkerhet er i norsk rett. Det skyldes nok at det er et begrep som i hovedsak refererer seg til mange ulike rettsområder og at det skal dekke et vidt spekter av rett for grupper og enkeltindivider.²⁸ Dette betyr likevel ikke at begrepet er uten innhold. Enkelte elementer av rettsikkerhetsbegrepet kan det sies å være almann enighet om: “Kjernen i begrepet «rettssikkerhet» er knyttet til krav om at enkeltindividet skal være beskyttet mot overgrep og vilkårlighet fra myndighetenes side, samtidig som vedkommende skal ha mulighet til å forutberegne sin rettsstilling og forsvare sine rettslige interesser.”²⁹ Et eksempel på en generell definisjon i juridisk teori er gjort av Torstein Eckhoff som definerer rettssikkerhetsbegrepet slik: “ Den enkelte

²⁸ Trude Haugli, “Barns rettssikkerhet”, J.P Rui *Retts hjelp fra kyst til vidde*, Oslo 2009 s. 173-184.

²⁹ NOU 2009:15 pkt.7.1.

skal være beskyttet mot overgrep eller vilkårlighet fra myndighetenes side, og han skal ha mulighet for å forutberegne sine rettslige interesser. Ofte inkluderes også hensynet til likhet og rettferdighet rettssikkerhetsidealet. For å tilgodese disse hensyn stilles dels visse krav til de materielle reglene og dels til saksbehandlingen.”³⁰

Det er i juridisk teori vanlig å skille mellom formell rettssikkerhet og materiell rettssikkerhet. Formell rettssikkerhet innebærer kort fortalt at vedtak og avgjørelser skal være innholdsmessig riktig, med andre ord at de skal være i samsvar med gjeldende rett.³¹ Materiell rettssikkerhet vil si at det stilles krav til det materielle innholdet i avgjørelsene som tas, at det er i samsvar med grunnleggende verdier som for eksempel respekt for personlig integritet.³²

Videre er det i juridisk teori er det vanlig å skille mellom rettssikkerhetskrav og rettssikkerhetsgarantier.³³ Begrepet rettssikkerhetskrav benyttes om fordringer til rettssystemet (materielle regler), mens rettssikkerhetsgarantier kan sies å benyttes om normer for hvordan disse kravene oppfylles, så som saksbehandlingsregler, tilsyn og kontroll (prosessuelle/formelle regler).³⁴ De viktigste hensynene bak rettssikkerhetskravene og rettssikkerhetsgarantiene er kravet til klare lover, hensynet til borgernes forutberegnelighet, hensynet til likhet, samt saksbehandlingsreglene og domstolenes overprøvesrett. Rettssikkerhetsgarantiene er enkeltelementer som hver for seg – og samlet – søker å “garantere” at rettssikkerhetskravene blir bedre ivaretatt. Rettssikkerhetskravene gir dermed uttrykk for et rettssikkerhetsideal som rettssikkerhetsgarantiene i større eller mindre grad kan bidra til realiseringen av. Det vil imidlertid føre for langt å gå nærmere inn på dette i oppgaven, da det er barns vern mot vold som skal behandles.

Legalitetsprinsippet kan sies å ligge i selve “kjerneområdet” av strafferetten. Prinsippet formål er kort fortalt å sikre mot overgrep og vilkårlighet og å gjøre borgerne i stand til å forutberegne sin rettsstilling, og er derfor et sentralt element i det materielle rettssikkerhetsbegrepet. På strafferettens område gjelder de strengeste kravene til klarhet for lovregler, ettersom straff er et alvorlig inngrep i en persons privat- og familieliv, som for eksempel strl. § 228 og § 219. Det strafferettslige legalitetskrav følger av Grunnloven § 96. Dett kan problematiseres i forhold til strl. § 219 uklarhet i lovens ordlyd om barn som er vitne til vold. Det vil imidlertid føre for langt å gå nærmere inn på dette her.

³⁰ Torstein Eckhoff, (1966) s. 86.

³¹ Sunde (2002) s. 382.

³² Sunde (2002) s. 382.

³³ Se feks Sunde (2002).

³⁴ NOU 2010:5 (pkt. 11.9.1).

I forhold til spørsmålet om rettsikkerheten er ivaretatt eller ikke, er det sjelden man med dette mener en eksisterende eller en ikke-eksisterende rettsikkerhet. Det er snarere tale om graden av rettsikkerheten, altså i hvor stor grad rettsikkerheten er ivaretatt. Spørsmålet er om rettsikkerheten er ivaretatt på en slik måte som vi ønsker eller forventer, og når det gjelder barn og oppgavens problemstilling; hvem sin rettsikkerhet som er ivaretatt gjennom lovgivningen, barnas eller foreldrenes? Det er særlig på strafferettens og barnevernlovens område at begrepet rettsikkerhet står sentralt, ettersom dette er lover som hjemler alvorlige inngrep i privat- og familielivet. Rettsikkerhet er likevel en viktig tilstrebelse i barneloven også, men da kanskje mer som et ideal uten sanksjonsmuligheter. Dette kommer jeg tilbake til under punkt 3 i oppgaven.

2.1.2 Rettsvern

Når det er tale om rettsikkerhet i forhold til barn, har det blitt hevdet at dette begrepet må tolkes vidt, ettersom det da også omfatter et vern av barnet overfor private, som regel overfor foreldrene.³⁵ Det er i oppgaven snarere denne formen for rettsikkerhet det er tale om i forhold til barns vern mot vold i nære relasjoner. Begrepene rettsikkerhet og rettsvern flyter imidlertid over i hverandre. Spesielt i forhold til barn er det som nevnt en flytende overgang mellom begrepene rettsikkerhet og rettsvern. Mens begrepet rettsvern som regel benyttes når det er tale om at det offentlige beskytter en privat part mot overgrep fra andre private parter, er det her tale om å beskytte barnet mot nærstående, særlig da foreldrene. Barns rettsikkerhet omfatter også beskyttelse av barnet og familien mot urettmessige inngrep fra det offentlige, for eksempel inngrep som omsorgsovertakelse fra barnevernet etter bvl. § 4-12.³⁶ Etter dette forstås rettsvern og barns vern mot vold som beskyttelse av barnet mot sine nærmeste, som for eksempel foreldrene.³⁷ I den videre fremstillingen er det ut i fra oppgavens problemstilling derfor mest naturlig å benytte ordet rettsvern. Begrepet rettsikkerhet vil også være inkludert i dette begrepet.

2.2 Barnets beste

Det som er spesielt for barneretten er at det er flere prinsipper som gjør seg sterkt gjeldende. Eksempler på slike prinsipper er prinsippet om barnets beste, det biologiske prinsipp og mildeste inngreps prinsipp som alle som skal ta avgjørelser

³⁵ Trude Haugli (2009) s. 173-184 (s. 174).

³⁶ Rikke Lassen, "Barns rettsikkerhet etter den nye barneloven", *Mennesker og Rettigheter*, nr. 2 1998 s. 148

³⁷ Lassen (1998) s. 148.

som gjelder barn må ta hensyn til. Det er i teorien uenighet om hvilken betydning slike prinsipper skal ha, blant annet fordi begrepet prinsipp er flertydig. Det er imidlertid enighet om at prinsipper har retningslinjekarakter, i den forstand at de i motsetning til en regel ikke angir et bestemt resultat.³⁸ I forhold til oppgaven og vernet barn har mot vold og problemstillingen rundt dette, vil det særlig være prinsippet barnets beste som er interessant.

“Barnets beste” er en overordnet grunnverdi på barnerettens område.³⁹ Det er en rettslig standard som innebærer at det er barnets beste som skal ligge til grunn når lover og regler vedtas, tolkes og anvendes, og når det fattes vedtak og avsies dommer på barnerettens område. Med andre ord i alle saker og situasjoner hvor barn er berørt. Barnets beste er blant annet nedfelt i bl. § 48 og barnekonvensjonens art. 3. Barnets beste er imidlertid et mangfoldig begrep og har avstedkommet mye diskusjon knyttet til den nærmere fortolkningen.⁴⁰ Det vil imidlertid imidlertid føre for langt å gå noe nærmere inn på dette begrepet her, men presisere at det er et sentralt begrep når avgjørelser og lover om barn (og foreldre) skal lages.

3 BARNERETTSLIGE REGULERINGER AV FORBUDET MOT VOLD

3.1 Barnekonvensjonen

3.1.1 Innledende bemerkninger

Barnekonvensjonen ble ratifisert av Norge i 1991 og inkorporert i menneskerettsloven i 2003. Barnekonvensjonen går ved motstrid foran annen norsk lovgivning, jf. menneskerettsloven § 3. Barns rett til ikke å bli utsatt for vold er en grunnleggende rettighet som er vernet i barnekonvensjonen.

³⁸ Hans Petter Graver, ”I prinsippet prinsipiell – om rettsprinsipper”, Tidsskrift for rettsvitenskap 2006 s. 189-221 (s. 195).

³⁹ NOU:12 pkt. 5.6.

⁴⁰ NOU 2008:9 pkt.6.

Det finnes en rekke øvrige internasjonale rettslige instrumenter kommer til anvendelse i forbindelse med forebygging av vold mot barn. De generelle menneskerettigheter er vernet gjennom Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) fra 1950. I tillegg kommer Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) og Den internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) - begge med tilleggsprotokoller. Disse er også inkorporert i norsk rett gjennom menneskerettsloven.

Fordi barn har behov for et særlig vern, går retten til beskyttelse mot vold, overgrep og utnyttelse etter barnekonvensjonen lengre enn tilsvarende rettigheter etter de generelle menneskerettighetene. Etter barnekonvensjonen artikkel 16 har barn rett til vern mot ulovlig eller vilkårlig innblanding i sitt privatliv. Bestemmelsen tilsvarende Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) artikkel 8. Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) har tolket artikkel 8 i saker om vold mot barn som ledd i barneoppdragelsen slik at artikkel 8 verner barnets *fysiske og psykiske integritet* (« physical and moral integrity »). Fysisk avstraffelse av barn er av EMD i flere saker blitt ansett som en krenkelse av barnets rett til privatliv. Svært grove krenkelser er blitt ansett som et brudd på EMK artikkel 3: forbudet mot tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Kravene i forhold til artikkel 3 er imidlertid svært strenge.⁴¹

Barnekonvensjonens artikkel 19 omhandler barns rett til ikke å bli utsatt for vold og overgrep fra foreldre og andre omsorgspersoner. Bestemmelsen pålegger statene å treffe alle “egnete lovgivningsmessige, administrative, sosiale og opplæringsmessige tiltak for å beskytte barn mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnyttning, herunder seksuelt misbruk fra barnets omsorgspersoner”, jf barnekonvensjonen art.19 siste ledd.

Barnekonvensjonen art. 19 (1) har følgende ordlyd:

“States Parties shall take all appropriate legislative, administrative, social and educational measures to protect the child from all forms of physical or *mental violence* (min utheving), injury or abuse, neglect or negligent treatment, maltreatment or exploitation, including sexual abuse, while in the care of parent(s), legal guardian(s) or any other person who has the care of the child.”

⁴¹ Ot.prp.nr.104 (2008-2009) pkt. 6.2.

Bestemmelsen i artikkel 19 gir barn beskyttelse mot alle former for vold, mishandling og omsorgssvikt, men det er ikke gitt noen definisjon av begrepene i konvensjonsteksten. Spørsmålet blir om enhver maktanvendelse rammes eller om bare grovere tilfeller rammes, og om foreldre har en refselsesrett overfor sine barn.

Det framgår av UNICEFs håndbok om gjennomføringen av barnekonvensjonen og av barnekomiteens generelle merknader at konvensjonen ikke tillater noen form for vold mot barn. Dette må medføre at heller ikke psykisk vold er tillatt. Barnekomiteen definerer fysisk avstraffelse til å omfatte enhver fysisk maktanvendelse som har til straffehensikt å forårsake smerte eller ubehag, selv lett. Det gis også en definisjon av psykisk vold, som er her er mest relevant. I følge definisjonen er psykisk vold eller “mental violence”, “ikke-fysiske avstraffelser som er grusomme eller nedverdiggende, for eksempel avstraffelser som ydmyker barnet, får barnet til å føle seg lite verdt, baktaler barnet, gjør barnet til syndebukk, truer, skremmer eller latterliggjør barnet.”⁴²

Barnekomiteen fortolker konvensjonen slik at den ikke overlater rom for skjønn eller tvil med hensyn til bruk av vold mot barn. Dette presiseres i de generelle kommentarene der det blant annet står:

“ ... There is no ambiguity: « all forms of physical or mental violence » does not leave room for any level of legalized violence against children. Corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment are forms of violence and States must take all appropriate legislative, administrative, social and educational measures to eliminate them.”⁴³

Art. 19 pålegger statene å gjøre alle egnede tiltak som er nødvendige for å få en tilstrekkelig beskyttelse av barna. Beskyttelsen gjelder både maktbruk fra statens myndigheter, men også at staten skal beskytte barna mot vold fra andre personer. Barnekonvensjonen har ingen unntak fra art. 19, og beskyttelsen mot vold i art. 19 er sålede absolutt.

3.2 Bl. § 30 tredje ledd

⁴²Hodgkin og Newell 2007 UNICEF (2007) s. 249 (avsnitt 11).

⁴³Hodgkin og Newell 2007 UNICEF (2007) s. 249 (avsnitt 18).

3.2.1 Innledende bemerkninger

Bl. § 30 omhandler innholdet i foreldreansvaret. Bestemmelsens første og andre ledd tar blant annet for seg foreldrenes rett og plikt til å gi barnet forsvarlig omsorg, opplæring, en plass å bo, mat, klær etc. Med andre ord en plikt for foreldrene til å sørge for å treffe avgjørelser for barnet i personlige forhold. Bestemmelsen skal slik sikre barn en viss minstestandard av omsorg, som igjen kan sies å være med på ivareta deres rettssikkerhet. Det vil i oppgaven ikke være hensiktsmessig utifra oppgavens problemstilling og omfang å gå noe nærmere inn på hva som ligger i det generelle foreldreansvaret, og det avgrenses derfor mot noen videre behandling av bl. § 30 første og andre ledd.

Bl. § 30 tredje ledd verner barn mot å bli utsatt for ”vold eller på annen måte bli behandlet slik at den fysiske eller psykiske helsen utsettes for skade eller fare”, jf, første ledd. Dette leddet ble tatt inn i loven gjennom en lovendring i 1987. Årsaken til at et nytt tredje ledd ble innført var for å avklare tvilsomme grensespørsmål og fordi det ble antatt at en slik bestemmelse ville ha opplysningsverdi og en holdningsskapende virkning.⁴⁴ Den senere tid har det blitt foretatt en rekke endringer i barneloven, hvor hovedformålet var å beskytte barn mot alle former for vold og overgrep, også der dette skjedde som en del av oppdragelsen.⁴⁵ Vernet mot vold som omtalt i første punktum skal etter lovendringen også gjelde når volden brukes i oppdragelsesøyemed, jf. annet punktum. Utvidelsen hadde sin bakgrunn i en uttalelse fra Høyesterett som etterlot tvil om hvor foreldrenes bruk av fysisk avstraffelse i oppdragelsesøyemed gikk.⁴⁶ Dette er nå omfattet av bestemmelsen. Det avgrenses mot foreldres bruk av fysisk vold i oppdragelsesøyemed og den nedre grensen for denne, da dette ligger litt på siden av oppgavens problemstilling.

Klargjøringen i lovverket hadde også som formål å tydeliggjøre at barns integritet er vernet på minst like god måte som voksnes. På grunn av barns sårbarhet og det uproporsjonale forholdet det er mellom barn og foreldre i makt og styrkeforhold, bør barn ha et bedre vern enn voksne mot krenkelser. I forholdet mellom foreldre og barn er det i tillegg et spesielt tillits- og avhengighetsforhold som gjør barna særlig sårbare for krenkelser.⁴⁷

⁴⁴ Se Innst. O. nr. 8 (1986-87) s. 3.

⁴⁵ Bestemmelsens andre punktum ble utvidet og endret ved lov av 9.april 2010 nr. 13, og trådte i kraft 01.07.10.

⁴⁶ Rt. 2005 s.1576.

⁴⁷ Ot.prp.nr. 104 (2008-2009) pkt.6.7.

Bestemmelsens tredje punktum om “skremmande eller plagsam framferd eller annan omsynslaus åtferd overfor barnet er forbode” er også forholdsvis ny, og er kanskje den som er mest omdiskutert. Det er også den delen av bestemmelsen som er mest relevant å undersøke her.

Det som her skal undersøkes er hvordan bestemmelsen verner barn mot psykisk vold i oppdragelsen, gjennom for eksempel å være vitne til vold. Det søkes besvart om og hvordan lovgiver har ment at bestemmelsen skal ivareta barns rettsvern og videre om den i tilstrekkelig grad verner barn mot direkte psykisk vold og indirekte ved å være vitne til vold i nære relasjoner. Det interessante i denne sammenheng er hvor grensen for den indirekte og den psykiske volden går. Det finnes lite rettspraksis om dette. Forarbeidene til lovendringen vil derfor være av stor betydning for å besvare problemstillingen.

3.2.3 Bl. § 30 tredje ledd

Ordlyden i bl. § 30 tredje ledd lyder i dag slik:

“Barnet må ikkje bli utsett for vald eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare. Dette gjeld òg når valden brukast som ledd i oppsedinga av barnet. Bruk av vald og skremmande eller plagsam framferd eller annan omsynslaus åtferd overfor barnet er forbode.”

Det er således etter ordlyden ikke bare fysisk vold som rammes av loven, men også annen behandling som utsetter barnets fysiske eller psykiske helse for skade eller fare. Etter forarbeidene skal bl. § 30 (3) “vold” forstås slik at det er fysisk vold som rammes etter dette alternativet og voldsbegrepet skal tolkes i samsvar med straffeloven § 228.⁴⁸

Også skremmende eller plagsom eller annen hensynsløs adferd er forbudt etter bestemmelsen, jf. tredje punktum. Det er særlig vedtakelsen av bestemmelsens tredje punktum som har vært mest omdiskutert i ettertid. Etter forarbeidene er bl. § 30 tredje ledd tredje punktum ment å ramme såkalt psykisk vold, selv om dette begrepet ikke direkte ble tatt med i bl. § 30 tredje ledd. Forarbeidene viser til eksempler på hva slik “skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs adferd kan være: *“skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs adferd bør kunne omfatte alle måter å skade, skremme, ydmyke eller på andre måter krenke barnet uten bruk av fysisk makt,*

⁴⁸ Innst. O. nr. 20 (1986-87) s. 3.

som er egnet til å gi barnet en følelse av frykt, avmakt, skyld, skam, mindreverd eller fortvilelse eller en grunnleggende følelse av ikke å være ønsket eller elsket. Det kan for eksempel omfatte innelåsning av barnet i et rom, bruk av trusler om straff eller trusler om at barnet skal bli forlatt eller skadet, trusler om å skade en av barnets omsorgspersoner, søsken eller kjæledyr, ydmykelser, utskjelling, herunder å kalle barnet ved ukvemsord, følelsesmessig manipulering, latterliggjøring, særlig mens andre hører på, nedvurdering, verbal trakassering og følelsesmessig avvisning.”⁴⁹ Eksemplene er ikke ment å være uttømmende. Ved gjentakende mønstre skal det mindre til for at atferden vil rammes. Ved mer ekstreme handlinger vil det etter forarbeidene være nok med en enkelthendelse for at det skal rammes.⁵⁰

Etter forarbeidene⁵¹ til barneloven § 30 tredje ledd gis det klart uttrykk for at den nærmere avgrensingen av forbudet i barneloven må være retningsgivende også for tolkningen av straffelovens bestemmelser når det gjelder foreldres bruk av vold overfor barn.

I forarbeidene presiseres det altså at også skremmende eller plagsom opptreden overfor barn er forbudt. Dette ble begrunnet med at “et forbud mot alle former for vold mot barn kan virke forebyggende.”⁵² Forebygging av milde krenkelser mot barn er viktig i seg selv, også fordi slike krenkelser kan tenkes å bidra til å legitimere grovere former for vold og overgrep mot barn. Det fremheves i forarbeidene at et av formålene med lovendringen var å tydeliggjøre at barns integritet er vernet på minst like god måte som voksnes.⁵³ Spørsmålet er om dette bare gjelder i forhold til fysisk vold, eller om barn også skal ha et særskilt vern mot psykisk vold på grunn av sitt sårbare ståsted. Det var videre et spørsmål om begrepet psykisk vold kunne tas med i bestemmelsen. Som nevnt ville et slikt begrep kunne komme i konflikt med bestemmelser i straffeloven. Det ble under høringen av bestemmelsens tredje ledd tredje punktum blant annet fra Riksadvokatens høringsuttalelse, påpekt at “en for streng avgrensing av området for det straffbare vil kunne innebære en rent formell kriminalisering av handlinger som neppe er skadelige, og som i praksis aldri vil bli håndhevet...” og videre at “dette i realiteten kan svekke respekten for straff på dette området, til skade for det viktige arbeidet med å motvirke barnemishandling og annen

⁴⁹ Innst.160 L (2009-2010). Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om lov om endringer i barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv.) pkt. 1.4.1.2.

⁵⁰ Innst.160 L (2009-2010). Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om lov om endringer i barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv.) pkt. 1.4.1.2

⁵¹ Ot.prp.nr.8 (1986-1987), jf. også Innst.O.nr.20 (1986-1987), Ot.forh. (1986-87)

⁵² Ot.prp. nr. 104 (2008-2009) Om lov om endringer i barnelova mv. Pkt. 6.7.

⁵³ Innst.160 L (2009-2010). Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om lov om endringer i barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv.) pkt. 2.2.

skadelig vold mot barn, og dette igjen kan ha den motsatte effekt av intensjonen.⁵⁴ Flertallet mente det var viktig å unngå tvil om rettstilstanden på dette området og støttet derfor forslaget om forbud mot all form for vold mot barn.

Bestemmelsen oppstiller et totalforbud mot alle former for vold. Bestemmelsen verner således klart ikke bare vernet barn mot fysisk vold, men også psykisk vold er vernet etter bestemmelsen.

Det er imidlertid ingen sanksjoner knyttet til bl. § 30 (3). Det er således straffelovens bestemmelser som er avgjørende for vurderingen av om en handling er straffbar eller ikke. De aktuelle bestemmelsene i forhold til straffverdigheten/straffspørsmålet og bl. § 30 tredje ledd er strl. §§ 219, 223, 227 og 390 a. jfr. mer om dette nedenfor.

3.3 Høringsinstansenes syn på begrepet “psykisk vold” og forholdet til straffeloven

Jeg vil i det følgende se på bl. § 30 tredje ledd og forholdet til straffeloven. For å belyse dette vil jeg se på noen av høringsinstansenes syn på hvordan barns rettsvern gjennom bl. § 30 tredje ledd kunne styrkes.

Under arbeidet med utformingen og høringen av bl. § 30 tredje ledd tredje punktum var det klart at lovgiver hadde ment at også psykisk vold skulle være forbudt etter bestemmelsen. Flere aktører var sterkt i mot å benytte et slikt begrep, deriblant Justisdepartementet som mente at det er “uheldig å bruke begrepet “psykisk vold” da innholdet i dette begrepet klart faller utenfor etablert forståelse av voldsbegrepet i straffeloven. Straffeloven § 228 rammer bare fysisk vold, ikke psykisk vold. Dersom det er ønskelig med kongruens mellom straffeloven og barneloven, må barneloven avgrenses til kun å omfatte fysisk vold.” Justisdepartementet viste imidlertid til at andre straffebestemmelser vil kunne komme til anvendelse på det som i høringsnotatet blir omtalt som psykisk vold, for eksempel straffeloven 1902 § 227 om trusler eller § 390a om skremmende eller hensynsløs atferd.

Advokatforeningen var heller ikke helt enig i lovforslaget slik det forelå, ikke uten at man foretok en nærmere drøftelse av om man ønsker en utvidelse av voldsbegrepet. Fra uttalelsen siteres følgende:

⁵⁴ Innst.160 L (2009-2010). Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om lov om endringer i barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv.) pkt. 2.2.

“Ordlyden «psykisk vold» innfører et helt nytt voldsbegrep uten at departementet har foretatt en prinsipiell drøftelse av denne utvidelsen. Dette vil reise et spørsmål om hvordan bl.a. straffeloven § 228 skal tolkes i lys av barneloven § 30, og kan innebære en utvidende tolkning av voldsbegrepet i § 228. En slik utvikling ville være meget betenkelig uten en grundig vurdering av hva som omfattes av begrepet psykisk vold.”

Flere av høringsinstansene, blant annet Barneombudet, Juridisk rådgivning for kvinner, Norsk Senter for menneskerettigheter og Redd Barna mente det burde ha foreligget en presisering i straffeloven som ytterligere ville ha sikret barns strafferettslige vern. Dette som en følge av at det ikke er tilsvarende sanksjonsmuligheter i barneloven som i straffeloven.

Redd Barna uttaler videre om forholdet til straffeloven og rettsvernet:

“Barnelovens definisjon av vold i § 30 tredje ledd skal iflg. høringsbrevet og forarbeidene til den nye straffeloven danne grunnlag for det strafferettslige vernet. Redd Barna mener det er grunn til å understreke at barn som følge av sin sårbarhet skal ha et særlig vern mot vold. I vurderingen av om det foreligger ulovlig krenkelse av et barn skal terskelen for vold i de fleste tilfeller ligge lavere, enn ved lignende vurdering i forhold til voksne. Det er i utgangspunktet et uproporsjonalt forhold mellom barn og voksne/foreldre i makt- og styrkeforhold som i stor grad skal påvirke vurderingen. I forholdet mellom foreldre og barn er det i tillegg et spesielt tillits- og avhengighetsforhold som gjør barna særlig sårbare for krenkelser.

(...)

Redd Barna kan ikke se at forarbeidene til straffeloven tar høyde for det særlige vernet barn har krav på i medhold av barnekonvensjonen, jf. ovenfor. Det er videre uklart hvilket strafferettslig vern barn har mot psykisk vold. Psykisk vold er ikke omfattet av straffelovens voldsbegrep med mindre den fører til en virkning på legemet, jf. Ot.prp. nr. 22 s. 173 pkt. 6.3.1. Redd Barna mener etter dette at det fortsatt er usikkert hvilket særlig vern barn har mot vold slik barneloven definerer begrepet.

Redd Barna mener det strafferettslige vernet mot vold må framgå av straffeloven. Dette er nødvendig for å synliggjøre det særlige vernet barn har i medhold av barnekonvensjonen. En slik synliggjøring vil være særlig verdifull i forhold til den nedre grensen for hva som ansees som vold, både fysisk og psykisk, og i forhold til vold i oppdragelsen. Når forbudet knyttes direkte opp til en strafferettslig sanksjon understrekes dessuten forholdets alvor.”⁵⁵

⁵⁵ Ot.prp. nr. 104 (2008-2009) Om lov om endringer i barnelova mv. Pkt. 6.6.

3.4 Oppsummerende synspunkter

Det kan av det som er drøftet ovenfor utledes at barn har et vern mot alle former for vold, fysisk og psykisk. Slik det fremgår av drøftelsen er det ikke knyttet noen sanksjoner til bestemmelsen og vernet kan derfor sies å være av mer pedagogisk eller idealistisk art. For å kunne straffe foreldre eller andre omsorgspersoner for brudd på bl. § 30 tredje ledd må vilkårene i straffeloven derfor være oppfylt, hvor for eksempel her strl. § 219 kan kunne komme til anvendelse. For foreldre som mishandler barna sine, vil det ofte være aktuelt med tiltak som omsorgsovertakelse dersom vilkårene etter barnevernloven er oppfylt. Bestemmelsene her krever mindre grad av skyld enn det straffeloven gjør, slik at det er lettere å gjør tiltak etter denne loven enn å straffe etter straffeloven. Videre har barnekonvensjonen et videre vern enn det bl. § 30 tredje ledd gir uttrykk for. Dette svekker etter mitt syn barns vern mot vold.

Barns rettsvern mot vold er med dette ikke styrket gjennom lovendringen i 2010. Bestemmelsen har klare mangler ved blant annet å være uklar i sitt innhold og om hva som egentlig er straffbart etter bestemmelsen. Det burde ha fremkommet tydeligere hva som er straffbart og hva som er rent pedagogisk. For eksempel kunne dette vært gjort ved å enten gjøre bl. § 30 tredje ledd til en straffebestemmelse. Selv om barneloven i utgangspunktet er en privatrettslig lov, finnes det eksempler på at det er gitt straffebestemmelser i andre lover som ikke er straffelover.⁵⁶ En annen mulighet ville vært å prøve å få til bedre sammenfall mellom bl. § 30 tredje ledd og strl. § 390 a og § 219 om skremmende eller hensynsløs adferd i form av terrorisering av barn skal være straffbart.

4 BARNES VERN ETTER STRAFFELOVEN § 219

4.1 Litt om bakgrunnen for bestemmelsen

⁵⁶ Se feks lov 17.juli 2005 nr.62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven) kap.19.

I dette kapittelet gjøres det rede for bakgrunnen for den nåværende straffeloven § 219 og utviklingen frem mot bestemmelsens tilblivelse. Siden problemstillingen omhandler vold mot barn, og psykisk barnemishandling, vil perspektivet nødvendigvis forsøke å rette seg etter dette.

Under arbeidet med å lage ny straffebestemmelse om vold i nære relasjoner satte regjeringen i 2001 ned et utvalg som skulle se på hvordan ulike problemstillinger knyttet til vold i nære relasjoner kunne løses. Utvalget fikk navnet Kvinnevoldsutvalget, og utformet innstillingen NOU 2003:31 Retten til et liv uten vold. Utvalgets mandat var i hovedsak å se på situasjonen til voldsutsatte kvinner, men utvalget skulle i tillegg som et viktig ledd i å forbedre det forebyggende arbeidet, se på situasjonen for barn som vokser opp i voldsfamilier. Videre skulle utvalget foreta en gjennomgang av barnas behov for hjelp, samt foreta en vurdering av hvordan tilbudet kunne forbedres gjennom henholdsvis krisesentrene og hjelpeapparatet for øvrig.⁵⁷ Det lå utenfor utvalgets mandat å nærmere behandle den volden som direkte rammet barna: *“Da mandatet eksplisitt fremhever at situasjonen for volds- og trusselutsatte kvinner skal utgjøre hovedfokus i utvalgets arbeid, har utvalget valgt å fokusere særlig på barnas rolle som eksponert for fars vold mot mor. Det er lagt mindre vekt på å belyse vold og seksuelle overgrep som rammer barna direkte.”*⁵⁸ Utvalget fokuserte særlig på barn som er vitne til vold og undersøkelser om hvilke skadevirkninger dette kunne gi. Utvalgets innstilling har derfor først og fremst relevans for den del av oppgaven som omfatter problemstillingen rundt barn som er vitne til vold og vil bli brukt her.

Straffeloven § 219 retter seg mot vold i nære relasjoner. Bestemmelsen er en videreføring av Straffeloven av 1902 § 219 som ble vesentlig endret ved lov 21. desember 2005 nr. 131 jf. Ot.prp.nr. 113 (2004-2005), dels som en videreføring av deler av tidligere § 219 og dels ved en utvidelse av anvendelsesområdet. Den eldre ordlyden var lite tilgjengelig og hadde et gammeldags språk. Bestemmelsen ble derfor betydelig modernisert og omredigert. Lovendringen fulgte opp Kvinnevoldsutvalgets forslag om et eget straffebud mot vold i nære relasjoner, jf. NOU 2003: 31 og Ot.prp. nr. 113 (2004-2005). Utvalget foreslo imidlertid ingen konkret lovtekst rettet mot vold i nære relasjoner, men poengterte at de tradisjonelle straffebestemmelser rettet mot vold i vår straffelov, ikke fanger opp alle de handlinger som inngår i den psykiske mishandlingen. Utvalget uttaler (s. 144) at: ” En annen mangel ved norsk straffelovgivning er at dagens strafferegler ikke fanger opp kompleksiteten i saker om vold mot kvinner og barn i nære relasjoner. For en kvinne som utsettes for vold behøver det ikke å være det enkelte voldslovbrudd som gjør kvinnen særlig utsatt. Det er summen av voldslovbrudd-det at hun hele tiden lever under trusselen om voldsbruk-

⁵⁷ Jf. NOU 2003:31 pkt. 2.1.

⁵⁸ NOU 2003:31 pkt. 2.4.

som kjennetegner vold mot kvinner (og barn) i nære relasjoner. Slik utvalget ser det, er det viktig at rettsapparatet ikke ser på volden og truslene som enkeltstående handlinger, men at helheten i mishandlingen fanges opp.”⁵⁹ Det samme må også være gjeldende for barn ettersom det er et uttalt formål med bestemmelsen å også verne barn.

Spørsmålet som her forsøkes besvart er hvordan strl. § 219 verner barn mot vold, i form av psykisk mishandling. Og videre om barn har et selvstendig og tilstrekkelig vern mot psykisk mishandling i nære relasjoner.

4.2 Barns vern etter Straffeloven § 219

4.2.1 Innledende bemerkninger

Strl. § 219 trådte i kraft 01.01.06 ved lov av 21.12.05 nr. 131. Bestemmelsen er inntatt i straffelovens spesielle del, under kap. 20 om forbrytelser med hensyn til familieforhold.

For å kunne straffes etter straffeloven må de fire straffbarhetsbetingelsene være oppfylt. Det må finnes et straffebed som passer handlingen, og det må ikke foreligge noen straffrihetsgrunner, det vil si at handlingen må være rettsstridig. Videre må det foreligge subjektiv skyld hos gjerningspersonen, som hovedregel forsett, og til slutt må handlingen være foretatt av en tilregnelig person.⁶⁰

I dette kapittelet vil strl. § 219 nærmere innhold i forhold til straffbare handlinger mot barn i nære relasjoner gjennomgås. Spørsmålet som søkes besvart er hvilke handlinger mot barns psykiske integritet som er vernet etter bestemmelsen og dermed straffbare for barnets foreldre eller andre omsorgspersoner å foreta. Til slutt i kapittelet vil jeg forsøke å besvare om bestemmelsen i tilstrekkelig grad ivaretar barns rettssikkerhet i forhold til psykisk vold. En redegjørelse av bestemmelsen vil også være nødvendig for å senere kunne se på hvordan Høyesterett tolker bestemmelsen til også å omfatte barn som er vitne til vold i nære relasjoner i punkt 5.1.2.

4.2 Innholdet i Straffeloven § 219

⁵⁹ NOU 2003:31 s.144.

⁶⁰ Se mer om straffbarhetsvilkårene i juridisk litteratur i feks. Johs Andenæs (2004) Alminnelig strafferett, 5.utg., 2. opplag, s.101.

Straffelovens § 219 har følgende ordlyd:

”Den som ved å true, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke, grovt eller gjentatt mishandler

b) sin eller tidligere eller nåværende ektefelles slektning i rett nedstigende linje,

d) noen i sin husstand, eller

e) noen i sin omsorg

(...) straffes med fengsel inntil 4 år.

4.2.1 “True, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke”

Strl. § 219 inneholder fire handlingsalternativer som etter naturlig språklig forståelse av ordlyden, også rammes av bestemmelsene om tvang og trusler i strl. § 222 og §227, frihetsberøvelse i § 223 og legemskrenkelser i §§ 228, 229. Etter forarbeidene til strl. § 219 kan det finnes veiledning for hvordan handlingsalternativene i bestemmelsen skal tolkes i de generelle straffebudene som også regulerer handlingene.⁶¹

Det første alternativet i strl. § 219 setter forbud mot å true barn i nære relasjoner. Hva som ligger i å “true” kan ordlyden i strl. § 227 gi nærmere anvisning på. Etter strl. § 227 er det straffbart å i ord eller handling å true barn (“noen”) med “et straffbart Foretagende” som kan gi fengsel i inntil 1 år. Dersom trusselen er gitt under slike omstendigheter at den er egnet til å fremkalle alvorlig frykt, er det også straffbart å true med handlinger som kan gi fengselsstraff på inntil seks måneder, jf. strl. § 227 første ledd annet alternativ. Eksempler på slik trusler mot barn i nære relasjoner kan være at forelderen truer med å drepe fornærmede eller fornærmedes familie, eller true med å utøve vold mot fornærmede eller fornærmedes familie. Det er altså snakk om alvorlige trusler mot liv og helse til seg selv eller andre, og som er egnet til å fremkalle alvorlig frykt hos barnet. Disse faller klart innenfor strl. § 219 ordlyd. Forarbeidene til bl. § 30 tredje ledd kan gi anvisning på hva slags trusler som kan være forbudt for foreldre å utsette barna sine for. Etter forarbeidene kan dette for eksempel være bruk av trusler om straff eller trusler om at barnet skal bli forlatt eller skadet, trusler om å skade en av barnets omsorgspersoner, søsken eller kjæledyr.⁶² Om slike krenkelser skal være

⁶¹ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) pkt. 4.3.4.

⁶² Ot.prp.nr.104 (2008-2009) (endringslov) Barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv.) Kap. 14.

straffbare avhenger av en konkret tolkning av det enkelte straffebud i den enkelte sak. Reelle hensyn taler for at det i forhold til barn ikke bare må ses på hva voksne objektivt oppfatter som en alvorlig trussel, men hva som er egnet til å skape frykt hos barn, slik at bestemmelsen også i prinsippet vil kunne ramme gjentatte trusler om å skade eller ødelegge barnets leker, etc. Det er ikke til barnets beste å utsettes for slike trusler om skade og kan være egnet til å skade barnets psykiske integritet.

Det er videre straffbart etter bestemmelsens andre handlingsalternativ å tvinge barn. Ordlyden i strl. § 222 kan gi veildening til hva som nærmere ligger handlingsalternativet “tvinge”. Etter strl. § 222 er det straffbart ved rettsridig adferd å tvinge barn/noen til å gjøre, tåle eller å unnlate noe. En naturlig språklig forståelse er å påvirke noen til å handle eller unnlate å handle mot sin vilje. Strl § 219 rammer derfor etter ordlyden den som tvinger sitt barn eller andre barn det har i sin omsorg, til å gjøre noe han eller hun ikke vil. Dette kan foreksempel dreie seg om å nekte barnet mat eller tvinge barnet til å spise på en spesiell måte etc.

Bestemmelsens tredje handlingsalternativ rammer det å begrense bevegelsesfriheten. Strl § 219 setter straff for den som “berøver Friheten” til noen. En naturlig språklig forståelse av å begrense friheten, er at det rammer den som begrenser sine nærmeste i å kunne bevege seg fritt. I forhold til barn, er det mest praktiske eksempelet på hva som kan rammes av bestemmelsen her bruk av husarrest og innelåsning eller innesperring på rom. Det kan etter ordlyden også innebære at det er straffbart etter bestemmelsen å sterkt sette begrensninger for steder eller personer barnet kan besøke. Her vil det imidlertid være en grensegang mot det vanlige foreldre- og omsorgsansvar som påhviler dem for å sikre barnet eller andre mot skade eller fare el, jf. bl. § 30 (3). Bestemmelsen må derfor tolkes noe snevrere når det gjelder bruk av tvang overfor barn enn overfor voksne i nære relasjoner, slik at ikke all bruk av tvang overfor barn er forbudt eller straffbart. En tingrettsdom fra illustrere hva som kan være straffbart etter dette handlingsalternativet. I TNHER-2007-11923 ble et samboerpar dømt for ved gjentatte anledninger å ha stengt sønnen på 4 år inne på rommet hvor han sov. Forholdene som gutten var under mens han var innestengt samt rommets størrelse (2,23 m²) ble ansett som skjerpene. Foreldrene kunne ikke høres med at det var ivaretagelses eller beskyttelse av barnet å sperre døra.⁶³

⁶³ TNHER-2007-119238

Bestemmelsens fjerde handlingsalternativ rammer den som utøver vold. Det er også straffbart å utøve vold etter strl. § 228 om legemsfornærmelser og strl. § 229 om legemsbeskadigelse. Disse bestemmelsene retter seg i hovedsak mot den fysiske voldsutøvelsen, så som slag, spark og lugging. I følge juridisk teori forutsetter “vold” at det har blitt foretatt en kraftanstrengelse mot en annens legeme.⁶⁴ Psykisk vold omfattes etter ordlyden ikke. Strl. § 219 har etter ordlyden heller ikke begrepet “psykisk vold”. Om psykisk vold omfattes av handlingsalternativet “vold” kan forarbeidene gi veiledning til å besvare. I følge forarbeidene kan “vold” omfatte : “ *enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den andre personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutter å gjøre noe den vil.* » (Isdal 2000).⁶⁵ Dersom en slik definisjon av vold i strl. § 219 fjerde alternativ skal legges til grunn, innebærer dette en videre definisjon av vold enn det strl. § 228 og § 229 legger opp til. Det er først og fremst de psykiske konsekvensene av en allerede fysisk voldsutøvelse som rammes slik man skal forstå forarbeidene.⁶⁶ Handlingsalternativet “vold”dekker etter denne forståelsen ikke “psykisk vold” i seg selv. Psykisk mishandling må etter dette i så fall dekkes av et av bestemmelsens andre handlingsalternativer.

Strl. § 219 rammer videre andre former for vold enn de som til nå er omtalt. Bestemmelsen rammer også den som “på annen måte krenker...”. Det er alternativet “på annen måte krenker” som er av særlig relevans for problemstillingen her. Etter ordlyden er dette et handlingsalternativ som favner vidt. Det vil derfor være nødvendig å hente veiledning i forarbeidene for å kunne tolke handlingsalternativet. Etter forarbeidene skal “på annen måte krenke” dekke et “vidt spekter av handlinger som skal fange opp de mange sidene og kompleksiteten ved mishandling av nærstående”.⁶⁷ Handlingsalternativet rammer, i følge forarbeidene, typisk handlinger som inngår i mishandlingsmønstre, som psykiske krenkelser og trusler om legemsfornærmelser.⁶⁸ Etter forarbeidene skal handlingsalternativet dekke krenkelser som fornærmede blir utsatt for, men som det kan være vanskelig å sette ord på. Eksempelvis kan dette være trusler som ikke blir rammet av strl. § 227, eller psykisk mishandling som ikke rammes av strl. §§ 228-231.⁶⁹

“På annen måte krenke” kan også, i følge forarbeidene, omfatte seksuelle krenkelser, brudd på besøksforbud mot mor og barn, men også etter omstendighetene mangel på nødvendig stell og

⁶⁴ Se Lovkommentar til straffeloven, Matningsdal (2010) Note 1816.

⁶⁵ NOU 2003:31 s. 34.

⁶⁶ NOU 2003:31 s. 34-35.

⁶⁷ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) pkt. 4.4.3.

⁶⁸ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) pkt. 4.4.3.

⁶⁹ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) pkt. 7.2.

pleie.⁷⁰ Ellers kan tiltak etter barnevernloven være aktuelle, jf. særlig §§ 4-10 og 4-12. Det kan imidlertid være vel så aktuelt å henføre slike handlinger under § 242 (hjelpeløs tilstand). Slike forholdet kan i følge forarbeidene også gi grunnlag for andre reaksjoner enn straff ved for eksempel omsorgsovertakelse etter barnevernloven § 4-13 første ledd, bokstav b og d, kan være aktuelt. Dersom det er grunn til å tro at et barn lider av en livstruende eller annen alvorlig sykdom eller skade, og dersom foreldrene ikke sørger for at barnet kommer til undersøkelse eller behandling, kan fylkesnemnda vedta at barnet med bistand fra barneverntjenesten skal undersøkes av lege, eller bringes til sykehus for å bli undersøkt, jf. barnevernloven § 4-10.

Listen over hva som kan tenkes å falle inn under handlingsalternativet er ikke ment å være uttømmende. Et eksempel kan være der barnet (og mor) lever under et regime av regler og trusler om vold dersom disse reglene ikke følges. Der slike handlinger kan være vanskelige å karakterisere som mishandling hver for seg, kan de etter en tolkning av forarbeidene falle inn under alternativet “på annen måte krenke”.

Videre uttaler departementet i forarbeidene at det i tillegg til krenkelser av legeme og sjel som det er redegjort for, skal tillitsbruddet og den psykologiske bindingen mellom gjerningspersonen og offeret omfattes av handlingsalternativet “på annen måte krenke”. Det skal videre vektlegges at handlingene skjer i hjemmet, og at det er disse elementene sett i sammenheng som gjør at offeret i begrenset grad kan føle seg trygg. Strl. § 219 rammer dermed også krenkelser av, og skader på den psykiske integriteten. Forarbeidene viser med dette hvor vid tolkningen av handlingsalternativet kan være for å verne barn (og mor) mot psykisk mishandling fra nærstående/gjerningspersonen.

Etter strl. § 219 ordlyd står det ikke noe om at handlingen må ha påført fornærmede skade på legeme eller sjel. Forarbeidene kan også tolkes i denne retning, der departementet uttaler at:

“Straffbarheten bør ikke bero på om offeret har tålt belastningen ved krenkelsen eller ikke. Det kreves derfor ikke at for eksempel graden av psykisk skade som potensielt kan ha påført offeret, angis eksakt.”⁷¹

Hvordan fornærmede har tålt belastningen av mishandlingen psykisk, kan imidlertid få betydning ved straffeutmålingen og ved fastsettelsen av erstatningen, for eksempel der mishandlingen har ført til “betydelig skade” økes strafferammen, jf. strl. § 9.

⁷⁰ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) pkt. 7.2.

⁷¹ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) pkt. 4.4.3.

4.2.2 “Grovt eller gjentatt”

For at handlingen skal rammes av ett eller flere av de handlingsalternativene som er redegjort for ovenfor, må et av to tillegskrav være oppfylt, handlingen må ha vært “grovt eller gjentatt”. Etter ordlyden er det mishandlingen som må ha vært grovt eller gjentatt, jf, “som..grovt eller gjentatt mishandler..”. Den naturlige språklige forståelsen av “grovt” er at handlingen(e) må ha vært alvorlig(e) og/eller at den har skjedd flere ganger. I følge forarbeidene, som her kan gi veiledning på hva som ligger i “gjentatt”, kan en krenkelse anses som gjentatt der det for eksempel er tale om én legemskrenkelse og senere trusler om nye legemskrenkelser.⁷² Det er med andre ord ikke et vilkår at det må være samme handlingsalternativ som er overtrådt flere ganger for at det skal være “gjentatt”. Det er i følge forarbeidene heller ikke noe krav om hvor nært i tid krenkelsene må være, for at de skal regnes som gjentatte. Det avgjørende må her være summen av krenkelsene, det sammenhengende og vedvarende handlingsmønsteret til gjerningspersonen.⁷³

Rettspraksis kan gi videre veiledning i hva som skal regnes som gjentatt. I Rt. 2004 s. 844 gjaldt tiltalen i hovedsak fysisk vold mot mor og datter, men også psykisk mishandling. Dommen ble avsagt før straffeloven (2005) straffeskjerpelsene trådte i kraft, men kan likevel illustrere det sammensatte vurderingstemaet. Retten uttaler i dommen at det må skilles mellom én eller flere mer isolerte voldshendelser og det som er den typiske familievolden. Førstvoterende uttaler i denne saken at:

“ I vår sak peker lagmannsretten på at « legemsfornærmelsene har funnet sted jevnlig i over fem år fortrinnsvis i deres felles hjem, og at volden har vært kombinert med psykisk mishandling i form av trusler og kontrollerende adferd ». - Sentralt i vurderingen av hvor straffverdig forholdet er, blir da ikke bare hvor grove voldshandlingene er, men også mishandlingens varighet over tid, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret, og det at handlingene skjer skjult - i hjemmet, som skulle være et trygt sted. Den frykten for vold - følelsen av å leve i et trusselregime - som blir skapt, kan oppleves som langt verre enn de enkelte voldshandlingene.”⁷⁴

I NOU 2003:31 uttales det videre:

“Menns vold mot kvinner kan ikke sees som fragmenterte biter av en virkelighet. I de tilfellene hvor volden pågår over tid, lever kvinnene og barna med en konstant trussel om vold. Man kan si at kvinnene og barna lever i volden.(...) Dette betyr at man ikke kan se hver voldsepisode

⁷² Ot.prp.nr.113 (2004-2005) pkt. 7.2.

⁷³ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) pkt. 7.2.

⁷⁴ Rt. 2004 s. 844 (avsnitt 13).

som en isolert hendelse - frykten for hva som kan eller vil skje blir en del av voldsutøverens maktutøvelse og svært sentral i den virkeligheten kvinnene og barna lever i. ⁷⁵

Av dette kan det utledes at der barn lever med en konstant frykt for nye krenkelser i nære relasjoner, innebærer dette at krenkelsene kan karakteriseres som gjentatte.

Etter en gjennomgang av høyesterettsrettspraksis og underrettsavgjørelser kan det videre hevdes at det i så og si alle familievoldssakene hvor det tas ut tiltale etter strl. § 219, oftest er slik at tiltalen skiller mellom krenkelsene som er begått mot mor og barn, men at retten foretar en samlet vurdering av de krenkede forhold i saken og setter straff i forhold til dette. Det er få, om ingen saker som gjelder tiltale tatt ut kun på bakgrunn av psykisk mishandling av et barn. Det kan hevdes at barns vern etter strl. § 219 i praksis er avhengig av den volden som blir begått mot mor, for at det skal tas ut tiltale etter denne bestemmelsen. At barna som utsettes for psykisk omsorgssvikt bare blir en del av voldsbildet. Videre vil det avhenge av hvor grov og hvor lenge mishandlingen har foregått for at politiet skal ta ut tiltale etter bestemmelsen. På den annen side rammer bestemmelsen mishandling i familie eller nære forhold, og de krenkelsene som blir begått av gjerningspersonen rammer som regel flere i en familie.

Etter ordlyden i strl. § 219 rammes i tillegg til gjentatt mishandling, også den mishandlingen som er “grov”, jf. § 219 første ledd. Den naturlige språklige forståelsen av “grov” innebærer at handlingen er av alvorlig art og at også enkelthendelser omfattes av bestemmelsen. I forarbeidene uttales at: *“Departementet har vurdert om ethvert brudd på ett av handlingsalternativene bør være tilstrekkelig for at bestemmelsen skal komme til anvendelse. Bevismessige hensyn kunne tale for en slik ordning. Og forholdet kan være like straffverdig selv om det bare har skjedd én krenkelse: Det er særlig det relasjonelle aspektet som gjør at handlingen bør føres inn under et eget straffebud mot vold i nære relasjoner, og ikke under de generelle bestemmelsene mot legemskrenkelser mv. Departementet antar videre at én krenkelse kan være tilstrekkelig for å skape frykt hos offeret for at den skal gjenta seg.”*⁷⁶ Departementet uttaler videre på s. 46 i Ot.prp.nr.113 82004-2005) at det *“Ved avgjørelsen av om krenkelsen er grov, skal det foruten handlingens objektive grovhet legges vekt på om den var egnet til å skape frykt for nye krenkelser.”*⁷⁷

⁷⁵ NOU 2003:31 s. 49.

⁷⁶ Ot. prp. nr. 113 (2004 -2005) pkt. 4.4.3.

⁷⁷ Ot. prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 7.2.

Av forarbeidene kan det således utledes at en krenkende handling som bare har skjedd en gang og som er *egnet til* å skape frykt for nye krenkende hendelser hos fornærmede, vil omfattes av strl. § 219. Dette må bety at det ikke er fornærmedes subjektive opplevelse av krenkelsen som skal legges til grunn, med andre ord skal det foretas en objektiv vurdering av om hendelsen fornærmede er utsatt for er egnet til å skape frykt for at nye krenkelser kan skje. Grunnen til at det er strl. § 219 og ikke for eksempel strl. § 228 som kommer til anvendelse i slike tilfeller, er i følge forarbeidene nettopp av hensyn til at krenkelsen har skjedd i nære relasjoner. Almennpreventive hensyn tilsier også en slik løsning.

4.2.3 Personkretsen

§ 219 første ledd bokstav a-e, angir hvilken personkrets som er vernet av straffebudet. Etter ordlyden i *bokstav b* er både gjerningspersonens barn og barn til tidligere eller nåværende ektefelle eller samboer beskyttet. Gjerningspersonens adoptivbarn er vernet av bestemmelsen. Etter ordlyden er også gjerningspersonens stebarn beskyttet etter strl. § 219. Etter bokstav e vernes også de som gjerningspersonen har “i sin omsorg”. Den naturlige språklige forståelse av “har i sin omsorg” er at alle gjerningspersonen har omsorg for, som for eksempel forsterbarn, vernes av bestemmelsen.

4.3 Strl. § 219 andre ledd- “Grov..eller betydelig skade”

Strl. § 219 annet ledd rammer de grovere tilfellene av vold i nære relasjoner. Bestemmelsen inneholder to alternative vilkår for om en krenkelse skal rammes av annet ledd. Handlingen må enten være “grov” eller ha ført til “betydelig skade” på fornærmede. Bestemmelsen beskytter samme personkrets som er nevnt i bestemmelsens første ledd a-e.

Bestemmelsens annet ledd har følgende ordlyd:

“Dersom mishandlingen er grov eller fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse, er straffen fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om mishandlingen er grov, skal det særlig legges vekt på om den har vart over lang tid og om det

foreligger forhold som nevnt i § 232. Medvirkning straffes på samme måte.”

4.3.1 “Grov”

Strl. § 219 rammer grov mishandling. Ordlyden i første ledd har også et vilkår om at handlingen må ha vært grov. Som det fremgår av gjennomgangen av forarbeidene ovenfor under første ledd, er det nok at handlingen er foretatt en gang for at krenkelsen skal anses som grov etter første ledd. Etter forarbeidene ble annet ledd tatt med for å vektlegge at den mishandlingen som har pågått i lang tid, burde straffes strengere enn de mer alminnelige tilfellene av vold i nære relasjoner.⁷⁸

Etter ordlyden skal det særlig legges vekt på om mishandlingen har vart over lang tid. Denne forståelsen av ordlyden er også lagt til grunn i rettspraksis, jf. Rt. 2010. s.949.⁷⁹ Jeg vil komme tilbake til dommen i punkt 5.

Etter ordlyden i strl. § 210 annet ledd skal det videre legges vekt på om det foreligger forhold som nevnt i strl. § 232. Bestemmelsen det henvises til innebærer at der handlingen er foretatt under særdeles skjerpene omstendigheter, og passer ikke så godt i forhold til oppgavens problemstilling, da det etter ordlyden er snakk om “særlig smertefull måte” og “gift” etc.

4.3.2 “Betydelig skade”

Etter strl. § 219 annet ledd skal også handlinger som medfører “betydelig skade”, omfattes av bestemmelsen. Hva som ligger i begrepet “betydelig skade” er det nærmere henvist til i strl § 9. Etter strl. § 9 er en skade å regne som betydelig dersom fornærmede “*...mister eller faar væsentlig Svækkelse paa Syn, Hørsel, Taleevne eller Evne til at forplante sin Slægt, bliver vanfør, udygtig til at fortsætte sit Erhverv eller i høi Grad vansiret, falder i livsfarlig eller langvarig Sygdom eller bliver påført alvorlig psykisk skade.*”

Det er etter ordlyden først og fremst fysiske skader på kroppen som omfattes av hva som regnes som betydelig skade, men også alvorlige tilfeller av psykisk skade som feks

⁷⁸ Ot.prp.nr.113 (2004-2005) pkt. 4.4.3.

⁷⁹ Se feks Rt. 2010 s.949 hvor retten kom fram til at mishandlingen var å anse som grov, på bakgrunn av det som måtte anses som lang tid, ca. halvannet år, og de psykiske skadene jenta fikk som følge av dette.

posttraumatiskstress syndrom og suicidalitet omfattes etter ordlyden. Strl. § 219 skal ramme de tilfeller der fornærmede får en alvorlig skade, for eksempel psykisk, som følge av handlingen.

Spørsmålet om den psykiske volden kan falle inn under strl. § 219 annet ledd må etter bestemmelsens ordlyd bero på en helhetsvurdering der det særlig legges vekt på om mishandlingen har skjedd over lang tid, og om det foreligger forhold som nevnt i strl. § 232. Denne forståelsen av ordlyden er også lagt til grunn i rettspraksis.

4.4 Skyldkravet

Skyldkravet etter strl. § 219 er forsett, jf. strl. § 40. Det betyr at for å straffes etter strl. § 219 må gjerningspersonen ha handlet forsettlig. Det kreves kun forsett med hensyn til det faktum at offeret utsettes for en handling som nevnt i bestemmelsens første ledd første punktum. Skyldkravet er nøye redegjort for i juridisk litteratur⁸⁰, og vil av hensyn til oppgavens omfang ikke bli nærmere behandlet her.

4.5 Strafferammen

Den øvre strafferammen for overtredelse av første ledd var inntil nylig fengsel inntil 3 år. Strafferammen for vold i nære relasjoner ble som nevnt skjerpet ved lovendringen i 2005. Før lovendringen i 2005 var den øvre strafferamme her fengsel inntil 2 år. Strafferammen ble nylig ytterligere skjerpet av Stortinget og strafferammen etter strl. § 219 første ledd, er nå fire år. Den nye strafferammen skal gjelde for straffbare handlinger begått etter 01.07.10.

Den øvre strafferammen øker til fengsel inntil 6 år dersom handlingen(e) har til følge død eller betydelig skade på legeme eller helse eller ved grov mishandling, jf. annet ledd første punktum. Spørsmål om det er grunnlag for å domfelle for grov familivold, jf. § 219 annet ledd, må bero på en helhetsvurdering der det særlig legges vekt på om mishandlingen har skjedd over lang tid, og om det foreligger forhold som nevnt i straffeloven § 232, jfr. § 219 annet ledd annet punktum. Jeg vil i midlertid ikke gå noe nærmere inn på straffeutmålingen etter strl. §

⁸⁰ Se feks Andenæs (2005).

219, da dette ligger noe utenfor oppgavens problemstilling.

4.6 Har barn et vern mot direkte psykisk vold etter bestemmelsen?

Det har i dette kapittelet blitt vist at det karakteristiske ved handlinger som rammes av strl. § 219, er at de gjerne er av en lengre varighet, og består av volds- og trusselhandlinger som har en sammenhengende og vedvarende karakter, og at de begås i hjemmet mot nærstående personer - familie eller andre man bor sammen med. Det kan av det som er redegjort for ovenfor således utledes at barn som utsettes for vold i form av psykisk mishandling, ved for eksempel vanskjøtsel, innestegning, trusler og som lever under en konstant frykt for at nye krenkelser skal gjenta seg, har et vern etter strl. § 219. Det er imidlertid ofte en flytende overgang mellom den psykisk og den fysiske volden. Det er åpenbart at barn som utsettes for fysisk vold ved for eksempel slag ol., kan få psykiske skader som følge av volden. Psykisk vold og forskning rundt dette viser at barn også her kan få psykisk skade som følge av psykisk vold og har derfor krav på vern mot slik vold. Det er videre slik at det særlig er den grove og/eller gjentatte volden begått av en nærstående som strl. § 219 tar sikte på å ramme. Slik at det ikke er alle former for psykisk vold som er straffbart. Et særtrekk ved str. § 219 er dermed den psykologiske bindingen mellom gjerningspersonen og offeret, for eksempel mellom far og barn. Vold mot barn er ofte bare en del av familievoldsbildet. Og om det tas ut tiltale etter de andre straffebestemmelsene, for eksempel strl. § 390 a eller strl. § 219, vil avhenge av om det dreier seg om et enkelttilfelle som ikke er grovt nok til å rammes av § 219 eller om den psykiske volden er en del av et gjentatt mønster av handlinger. Av dette kan utledes at det skal svært mye til før psykisk vold alene rammes av bestemmelsen, ettersom det må dreie seg om psykisk *mishandling*. For det første er dette ofte noe som er vanskeligere å sette ord på, spesielt for et lite barn, og derfor vil kunne være vanskeligere å bevise enn fysisk vold. For det andre viser gjennomgangen av dommene ovenfor at for barn som har blitt utsatt for slik mishandling eller omsorgssvikt, vil de psykiske krenkelsene ofte være en del av en fysisk mishandlings også, enten mot mor eller også direkte mot barnet.

Barn har altså et vern mot psykisk vold og alvorlig omsorgssvikt etter bestemmelsen, der dette er en del av et gjentatt mishandlingsmønster eller der den enkelte krenkelsen er grov.

Det kan likevel spørres om barn har et tilstrekkelig vern mot psykisk mishandling etter bestemmelsen. Gjennomgangen av rettspraksis og underrettsavgjørelsene viser at det finnes få

saker hvor domstolene har dømt kun på grunnlag av psykiske krenkelses mot barn. Men der de psykiske krenkelsene er grove, vil det lettere bli gjort. Dommene viser at det i praksis oftest er en kombinasjon av psykisk og fysisk vold ved saker om vold i nære relasjoner, og som subsumeres etter strl. § 219, som til sammen fører til en helhetlig bedømming, der psykisk skade på barnet som følge av krenkelsene, vil kunne komme som et straffeskjerpene moment ved straffeutmålingen.

5. Barns rettsvern etter Rt. 2010 s. 949

5.1 Innledende bemerkninger

Det framgår av drøftelsene ovenfor at når det gjelder vold i nære relasjoner har det vært et fokus på barn som direkte utsettes for vold, mens de barna som “bare” er vitne til volden mellom foreldrene har blitt oversett. Barn kan også indirekte utsettes for vold ved å se, høre eller fornemme volden eller konsekvensene av den.⁸¹ Barn kan bli innblandet på flere måter, for eksempel ved at foreldrene direkte involverer barna, ved at barnet prøver å beskytte mor eller søsken, er tilskuer til volden, eller må hente hjelp. Før Høyesterett avsa dommen inntatt i Rt. 2010 s. 949, fantes det ingen strafferettslige bestemmelser som ble tolket til å omfatte det å utsette barn for å være vitne til vold i nære relasjoner. Rettstilsanden var med andre ord uklar om hvorvidt barn som vitne til vold i nære relasjoner var omfattet av strl. § 219. Dette ble endret ved denne dommen.

I dette kapittelet vil jeg først ta for meg rettstilstanden før dommen ble avsagt, deretter vil jeg se nærmere på hvordan Høyesterett i dommen tolker strl. § 219, og til slutt vil jeg foreta en vurdering av om Rt. 2010 s.949 styrker barns rettsvern.

5.1.2 Høyesteretts tolkning av strl. § 219 i Rt. 2010 s. 949

Jeg vil i det følgende se på dommen i Rt. 2010 s. 949, og se på hvordan Høyesterett tolker strl. § 219 i forhold til barn som er vitne til vold og hvordan Høyesterett kommer fram til det resultatet de gjør. I Rt. 2010 s. 949 foretar Høyesterett en konkret vurdering av om strl. § 219 kan anvendes på situasjoner hvor barn er vitne til vold i nære relasjoner. Det vil her være

⁸¹ NOU 2003:31 pkt.5.2.1

interessant å se på hvordan Høyesterett tolker bestemmelsen, ettersom slike situasjoner ikke direkte faller inn under ordlyden i strl. § 219. Det er flere sider ved dommen som er interessant synes jeg, ikke bare domsresultatet, men også hvordan Høyesterett i så stor grad vektlegger NOU 2003:31 og sosiologisk/psykologisk forskning i domsbegrunnelsene. Jeg vil gå nærmere inn på betydningen av slik forskning senere i kapittelet.

Det spesielle med saken var at handlingene som var grunnlaget for straffen ikke var direkte rettet mot barnet selv, men mot moren som tredjeperson. Saksforholdet i dommen var at et barn som over forholdsvis lang tid hadde vært vitne til at moren ble fysisk og psykisk mishandlet av sin stefar. Stefaren skal i tillegg ved flere anledninger skal ha kalt jenta for “hore”, “dum”, “udugelig” ol. Stefaren ble dømt for overtredelse av strl. § 219, fordi barnet hadde vært vitne til at han utøvde vold mot barnets mor.

Strl. § 219 er som det er redegjort for ovenfor en straffebestemmelse som retter seg mot den som “ ved å true, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke, grovt eller gjentatt mishandler” sin tidligere eller nåværende ektefelle, sin tidligere eller nåværende ektefelles slektning i rett nedstigende linje, sin slektning i oppstigende linje, noen i sin husstand eller noen i sin omsorg.

I dommen var det konkrete rettsspørsmål om handlinger som ikke direkte har vært rettet mot barn, men mot en tredjeperson- i denne saken mot barnets mor- og den indirekte virkning for barnet som var tilstede og overvar mishandlingen eller ble kjent med mishandlingen i ettertiden indirekte virkning av mishandling- var straffbart etter strl. § 219.

Førsvoterende foretar først en vurdering av om stebarn faller inn under de som kan være fornærmede etter strl. § 219. Han kommer til at det ikke er noen tvil om at stebarn faller inn under bestemmelsens ordlyd, jf. “sin tidligere eller nåværende ektefelles slektning i rett nedstigende linje, jf. strl. § 219 første ledd bokstav b).⁸²

Videre tar førstvoterende utgangspunkt i hvilket handlingsalternativ barn som er vitne til vold i nære relasjoner kan omfattes av, jf. strl. § 219. Han slår raskt fast at ingen av de spesifikke gjerningsalternativene i bestemmelsen kan benyttes på en slik situasjon. Førstvoterende går deretter inn på om handlingen kan subsumeres under alternativet “på annen måte krenke”. Alternativet “på annen måte krenke” inneholder et bredt spekter av handlinger som kan tenkes

⁸² Rt. 2010 s. 949 (avsnitt 14).

å falle inn under ordlyden. Det påkekes videre at det må foreligge en “krenkelse” for at handlingen skal kunne omfattes av ordlyden. Han kommer likevel til at dette ikke er til noe hinder for at barn som er vitne til vold i nære relasjoner kan falle inn under ordlyden i alternativet “på annen måte krenke”.

Videre fremholdes det at det er “ av vesentlig betydning hva en slik indirekte virkning av mishandling nærmere består i, sett i sammenheng med bestemmelsens formål.”⁸³ Førstvoterende tar videre utgangspunkt i forarbeidene i NOU 2003:31 og Kvinnevoldsutvalgets undersøkelser av hvilke skadevirkninger det kan få for barn å være vitne til vold i nære relasjoner. Forskningen viste at barn som er vitne til vold, kan komme like dårlig ut av det som om de hadde blitt direkte utsatt for vold. På tross av utvalgets utredning og kunnskap om skadevirkningene for barn av å være vitne til vold i nære relasjoner, ble ikke dette tatt direkte med i lovteksten ved lovendringen i 2005. Førstvoterende går videre inn på Utvalgets uttalelser i NOU 2003:31 som poengterte at “de tradisjonelle straffebestemmelser rettet mot vold i vår straffelov, ikke fanger opp alle de handlinger som inngår i den psykiske mishandling”.⁸⁴ Førsvoterende konstaterer at forarbeidene dermed åpner for at indirekte vold kan omfattes av bestemmelsen, og fremhever at “det etter departementets syn dermed er et *reelt behov* for en slik bestemmelse for å få dekket alle straffverdige sider ved vold i nære relasjoner, legger departementet vekt på at straffebudet vil synliggjøre at samfunnet ikke aksepterer vold mot nærstående.”⁸⁵

I drøftelsen av om slik indirekte mishandling kan gi grunnlag for domfellelse etter straffeloven § 219, ligger følgende rettsoppfatning til grunn, hvor førstvoterende uttaler:⁸⁶

“Jeg kan ikke se det annerledes enn at det som departementet her betegner som ”kjernen i straffeloven § 219”, fullt ut gjør seg gjeldende også for barn som overværer vold og annen mishandling av sine aller nærmeste. Den vedvarende utrygghet og betydelige risiko for langvarige skadevirkninger for voksne av å leve under systematisk vold, trakassering og annen mishandling, finner vi igjen hos barn som opplever at deres nærmeste utsettes for slike handlinger...

Jeg finner det da ikke tvilsomt at den indirekte virkning mishandling av barnets nærstående

⁸³ Rt. 2010 s. 949 (avsnitt 17).

⁸⁴ NOU 2003:31 s.144.

⁸⁵ Se Ot.prp.nr.113 (2004-2005) s.37.

⁸⁶ Rt. 2010 s. 949.

har for barnet, kan representere en krenkelse etter bestemmelsen, slik at § 219 gir barnet et selvstendig vern.”

Høyestrett la videre vekt på å markere at ”en anvendelse av straffeloven § 219 (vil) bidra til å markere at også barnet har et selvstendig behov for vern i slike situasjoner.⁸⁷

På bakgrunn av dette kom Høyesterett til at barn som er vitne til vold faller inn under strl. § 219 ”på annen måte krenke”. Dommen kan slik ses på som et forsøk på å styrke barns rettsvern/ rettssikkerhet i saker som gjelder vold i nære relasjoner.

Retten la videre til grunn samme rettsanvendelsen som underinstansene i forhold til den konkrete subsumsjonen vedrørende tiltaltes krenkende adferd overfor barnet:

“Slik retten ser det bærer tiltaltes handlinger overfor C også preg av å være et sammenhengende og vedvarende handlingsmønster for tiltalte hvor han under ulike trusler, herunder ved trusler om voldsutøvelse, og trusler om å ta D fra moren, har kontrollert hele familiens adferd og familieliv. Dette hensyntatt, og dessuten forholdene sett under ett - herunder tiltaltes kontrollerende adferd, hans gjentatte nedlatende bemerkninger til henne, hans trusler om overvåking av henne og moren,...- finner retten at dette må karakteriseres som mishandling... Mishandlingen har i tillegg funnet sted over tid, gjentatte ganger.”⁸⁸

Førstvoterende drøfter så om den indirekte mishandlingen barnet har vært utsatt for kan anses som grov mishandling og er egnet til å gi betydelig skade, jf. strl. § 219 annet ledd. Førstvoterende slo nokså raskt fast at krenkelsen jenta hadde vært utsatt for ved å være vitne til vold mellom foreldrene over en periode på halvannet år, var å anse som grov mishandling. Det vistes til at det var klar årsakssammenheng mellom det krenkende ved å bli utsatt for å være vitne til volden mot moren og de psykiske skadevirkningene jenta viste. Det ble videre lagt vekt på tiltaltes opptreden hadde preg av ren terrorisering av familien, at det hadde vart over lang tid og at barnet hadde fått store psykisk plager i form av depresjon, søvnproblemer og selvskading og selvmordstanker som en følge av dette.⁸⁹

Retten kom på bakgrunn av dette til at vilkårene for grov familievold i strl. § 219 annet ledd

⁸⁷ Rt. 2010 s. 949.

⁸⁸ Rt. 2010. s.949 (avsnitt 26).

⁸⁹ Rt. 2010. s.949 (avsnitt 29).

var oppfylt.

Når det gjelder oppreisningen til barnet mente Høyesterett, i likhet med underinstansene, at denne skulle settes noe høyere enn til moren. Dette fordi datteren på grunn av sin alder er mer følsom for skadevirkningene av mishandlingen enn moren. I samsvar med dette satte Høyesterett oppreisningen til barnet til 90 000 kroner, mens moren ble tilkjent 70 000 kroner i oppreisning.

5.1.3 Hvordan styrker dommen i Rt. 2010 s. 949 barns rettsvern?

Spørsmålet som her forsøkes besvart er om Rt. 2010 s. 949 styrker barns rettsvern når det er tale om vitne til vold i nære relasjoner? Videre om rettssikkerheten til barn som er vitne til vold er tilstrekkelig ivaretatt gjennom strl. § 219, jf. Rt. 2010 s. 949? Rettssikkerhet er særlig viktig på strafferettens område.

Før Høyesterett avsa dommen hadde som nevnt ikke barn som var vitne til vold i nære relasjoner noe rettslig vern, og hadde dermed heller ikke krav på oppreisning etter skadeerstatningsloven eller voldsoffererstatningsloven. Dette til tross for at forskning viser at disse barna kan komme minst like dårlig ut av en slik indirekte situasjon som om de hadde vært utsatt for direkte vold. Rettssikkerheten til barn som er vitne til vold i nærrelasjon var med andre ord ikke ivaretatt. Lovgiver lot det således være opp til domstolene å bestemme om og hva slags vern barn som er vitne til vold i nære relasjoner skulle ha. Dette til tross for at det i forarbeidene var en klar intensjon om at de skulle ha et slikt vern, som undersøkelsene om skadevirkningene av å utsettes for slik vold viste.

Som nevnt innebærer dommen en viktig klargjøring av rettstilstanden, og betyr at politi, påtalemyndighet og domstol nå må ha et økt fokus på de konsekvensene mishandling påfører andre enn bare de som er blitt direkte utsatt for denne.

Virkningene av at barn som er vitne til vold i nære relasjoner også omfattes av strl. § 219, er at de har fått status som fornærmede i saken og får krav på oppreisning etter skadeerstatningsloven § 3-5, jf. § 3-3, og voldsoffererstatningsloven § 1.⁹⁰ har et strafferettlig

⁹⁰ Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeerstatning (heretter skl.) og Lov 20. april 2001 nr. 13 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m.

vern er at de har stilling som fornærmet. Det vil si at de bl.a har krav på egen bistandsadvokat, jf. strpl. § 107a første ledd.⁹¹

Rettstillstanden har endret seg gjennom dommen. Foreldre kan ikke lenger straffritt la barn være vitne til vold i hjemmet, og barn skal slippe å vokse opp i et hjem med konstant frykt og redsel. Det er åpenbart heller ikke til barnets beste å vokse opp i et slikt hjem. Dommen fastslår dermed at den personlige integriteten til disse barna skal vernes, i betydningen materiell rettssikkerhet.

Det finnes få andre dommer hvor Høyesterett generelt har tatt stilling til barn i saker om nære relasjoner, selv saker om barn som direkte er utsatt for vold i nære relasjoner. Ved at barn som er vitne til vold i nære relasjoner nå anses som fornærmede etter strl. § 219, jf. Rt. 2010 s.949, kan man derfor si at barns rettssikkerhet i betydningen rettsvern klart har blitt styrket gjennom dommen. Den viktigste styrkingen ligger i at de nå som nevnt ovenfor har fått en del rettigheter som de ikke hadde tidligere, særlig er retten til oppreisning og voldsoffererstatning viktig.

Det kan imidlertid fortsatt stilles spørsmål ved om rettssikkerheten er ivaretatt på en god nok måte. Det at barn er vitne til vold i nære relasjoner er en vanskelig bevisoppgave for politi og påtalemyndighet, særlig siden den ikke etterlater synlige spor som ved direkte vold. For at rettssikkerheten skal ha et faktisk vern og en realitet, er det derfor av stor betydning at offentlige organer og andre privatpersoner er oppmerksomme og melder fra dersom de har mistanke om at barn utsettes for slik vold i hjemmet. Offentlige myndigheter, som for eksempel politiet har plikt til å melde fra ved mistanke om barnemishandling eller at barn kan være vitne til vold, jf. barnevernloven § 6-4 annet ledd første punktum. Politiloven⁹² § 13 annet ledd gir også politiet en ganske vid angang til å ta hånd om barn som de møter for eksempel ved utrykning til hjem med vold, og til å ta de ut av det utrygge hjemmet. Andre sentrale bestemmelser med samme formål, nemlig å verne barnet og forebygge at barnet utsettes for vold, er Politiinstruksen⁹³ § 12-4 første ledd først og annet punktum og Påtaleinstruksen⁹⁴ § 5-2. Jeg vil komme tilbake til dette under punkt 6 i oppgaven om hvordan politiet håndterer familievoldssaker og møtet med voldsutsatte barn og det vanskelige med

⁹¹ Lov 22.mai 1981 nr. 25 om rettergangen i straffesaker.

⁹² Lov om politiet (politiloven).

⁹³ Alminnelig tjenesteinstruks for politiet (politiinstruksen).

⁹⁴ Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (Påtaleinstruksen).

dette.

En annen viktig og sentral bestemmelse som kan forhindre at barn vokser opp i et hjem der det utøves grov vold, er avvergelsesplikten i strl. § 139. Bestemmelsen innebærer en plikt for alle til å avverge straffbare handlinger. Dersom man ikke gjør dette, kan man straffes med fengsel i inntil 1 år. Strl. § 219 var tidligere ikke en del av de straffebestemmelsene som var omfattet av avvergelsesplikten i strl. § 139, men ble ved en lovendring i 2010 omfattet av bestemmelsen.⁹⁵ Ettersom det nå er straffbart å la barn være vitne til vold i nære relasjoner, er enhver som vitner en slik situasjon pliktig til å anmelde det. Dette vil være en rettssikkerhetsgaranti for det rettssikkerhetskravet som Rt. 2010 s. 949 har satt, og vil være med på å styrke rettssikkerheten til barn som er vitne til vold i nære relasjoner.

Det kan av drøftelsen ovenfor utledes at rettssikkerheten og rettsvernet til barn som er vitne til vold i nære relasjoner, klart har blitt styrket gjennom Høyesterett og Rt. 2010 s. 949.

6. Politiets møte med barn som utsettes for vold i nære relasjoner

Politiet vil ofte være de første som får kjennskap til at det foregår vold i en familie. Første patrulje på stedet har en viktig rolle. Barn som eksponeres for vold, har selvstendige rettigheter. For å kunne avklare om disse rettighetene er krenket, bør det stilles åpne spørsmål for å avklare situasjonen.⁹⁶ Barnet vil ikke nødvendigvis forventes å strekke hendene i været og «ønske velkommen» når politiet ankommer. Samtidig som de vil ha et ønske om å få slutt på volden, vil de ikke miste pappa.⁹⁷ Vold kan fortsette i barns liv selv om fysisk vold opphører, helt eller delvis. Ettervirkninger av vold og relasjonen til utøveren fortsetter. Det er ikke uvanlig at for eksempel mor velger å gå tilbake. Fedre kan også fortsette å true barn og mor i årevis etter et brudd. Politiet vil i slike situasjoner kunne være en viktig samarbeidspartner. Politiet må være særlig oppmerksom på barns situasjon, og ikke uten videre ta for gitt voksnes forsikring om at barnet ikke har blitt berørt av det som har foregått. Kanskje er politiets tilstedeværelse den eneste muligheten til hjelp som barnet vil få.⁹⁸

⁹⁵ Lov 25. juni 2010 nr. 47 om endringer i domsstoloven (ekstraordinære valg til lekdommerutvalgene m.m) og straffeloven 1902 (avvergelsesplikt).

⁹⁶ Politidir. Veiledning, s.28

⁹⁷ Politidir. Veiledning, s.28

⁹⁸ Politidir. Veiledning, s.28

En viktig oppgave for offentlige instanser blir derfor plikten til å melde fra dersom vold i hjemmet avdekkes. Gode meldeplikrutiner er på mange måter nøkkelen til å komme videre i bekjempelse av vold i nære relasjoner.⁹⁹ I denne sammenheng står Barnevernet sentralt. Sentrale bestemmelser i forhold til meldeplikt for offentlige instanser er her blant annet Politiiinstruksen § 12–4 første ledd første og annet punktum og politiiinstruksen § 5-2. Også andre bestemmelser vil være aktuelle ved meldeplikt, men det vil føre for langt å gå inn på disse her.

Barnevernet har som nevnt i oppgaven et sentralt ansvar når det gjelder å ivareta barn som utsettes for vold i nære relasjoner når far begår vold mot mor. En av de viktigste oppgavene til barnevernet er tidlig forebyggende hjelp til barn og familier. Dette avhenger selvsagt også igjen av ressurser internt og samarbeid med andre sektorer og tjenester i samfunnet.

Barnevernet reguleres av lov av 17.juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven). Loven skal blant annet sikre at barn som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling får nødvendig hjelp og omsorg. Barnevernloven gjelder for alle barn som bor her i landet, også barn som vokser opp i hjem der far utsetter mor for vold.

7. AVSLUTTENDE OPPSUMMERING

Det kan etter det som er drøftet ovenfor sies at barn som utsettes for vold i nære relasjoner har et visst vern mot vold. Særlig barns vern mot psykisk vold kan synes å være svakere enn det vernet de etter barnekonvensjonen har krav på. Som det har fremgått av det ovenforstående er vernet etter barneloven mer å regne for en pedagogisk læresetning rettet til foreldre om hva som er tillatt og ikke tillat å gjøre i oppdragelsen og håndteringen av barn. Barneloven § 30 tredje ledd kan likevel sies å være et viktig bidrag i kampen mot vold mot barn og at den slik sett er med på å sende ut signal om at heller ikke psykisk vold mot barn er noe som er godtatt. Om psykisk vold skal belegges med straff er derimot et annet spørsmål. Men som det er drøftet i oppgaven vil det i enkelte tilfeller av grov og/eller gjentatt trakkasering, innelåsning på rom, og der barnet lever i en konstant tilstand av frykt og krenkelser være slik at det er allmenpreventive hensyn som kan tale for

⁹⁹ Politidir. Veiledning, s.28

å straffe barnets nærmeste omsorgsperson for dette. Oftest vil det nok være barnevernet som trer inn og er barnets vern mot en oppvekst som er preget av slik vold.

Det er viktig at barn også har et vern mot å bli utsatt for psykisk vold av sine nærmeste, fordi denne volden som forskningen viser, kan gjøre vel så stor skade på barnet og dets utvikling og muligheter som ved direkte og fysisk vold. At Høyesterett nå har slått fast at barn som er vitne til vold i nære relasjoner nå har vern etter strl. § 219 er et viktig signal om at indirekte vold også er en form for vold som samfunnet må ta alvorlig og som foreldre eller andre omsorgspersoner ikke straffritt kan utsette barna sine for. Dette er en rettssikkerhet og helt klart det beste for barnet. På den annen side kunne rettssikkerheten vært styrket ytterligere ved å få det direkte inn i strl. § 219 ordlyd at også barn som er vitne til vold er vernet.

Litteraturliste:

Lover:

Den Almindelige Borgerlige Straffelov 22. mai 1902 nr. 10 (straffeloven)

Lov om barn og foreldre 8. april 1981 nr. 7 (barnelova)

Lov om barneverntjenester 17. juli 1992 nr. 100.

Lov om politiet (politiloven)

Lov 25. juni 2010 nr. 47 om endringer i domsstoloven (ekstraordinære valg til lekdommerutvalgene m.m) og straffeloven 1902 (avvergelsesplikt)

Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeerstatning.

Lov 20. april 2001 nr. 13 om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m.

Lov 22.mai 1981 nr. 25 om rettergangen i straffesaker.

lov 17.juli 2005 nr.62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven)

FNs konvensjon om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen).

Lov 21.mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven), jf. lov

01. august 2003 nr. 86 om endringer i menneskerettsloven mv. (innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov).

Alminnelig tjenesteinstruks for politiet (politiinstruksen) - (FOR-1990-06-22-3963 JD)

Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (Påtaleinstruksen)- (FOR-1985-06-28-1679 JD)

Forarbeider:

NOU 2003:31

Ot. prp. nr.113 (2004-2005) s.37.

Ot.prp. nr. 104 (2008-2009) Om lov om endringer i barnelova mv. (endringslov) Barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv.)

Innst. O. nr. 8 (1986-87)

Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerpning av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd) Prop.97 (2009-2010)

NOU 2009:15

NOU 2009:8

NOU 2010:5

Innst.160 L (2009-2010). Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om lov om endringer i barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv.)

Dommer:

Rt. 2004 s. 844

Rt. 2010 s.949

TNHER-2007-119238

Rt. 2005 s.1576

Andre kilder:

Politidirektoratets veiledning i saker om vold i nære relasjoner.

Vendepunkt - handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2008-2011)

Hodgkin og Newell 2007 UNICEF (2007).

Rapportering fra krisesentrene 2010.

Litteratur:

Inge Lorange Backer: Barneloven - kommentarutgave 2. utgave (Oslo Universitetsforlaget 2008)

Fagbrev Nr. 3: *Barn som lever med vold i familien.*

Robberstad (2003)

Bratholm og Matningsdal: Straffeloven med kommentarer, Oslo 1995, s. 506
Lovkommentar til straffeloven, Matningsdal (2010) Note 1816

Johs. Andenæs, Norsk Straffeprosess bind 1, Oslo, 3. Opplag, 2005, s. 100. Johs Andenæs (2004)
Alminnelig strafferett, 5.utg., 2. opplag, s.101.

Gudrun Holgersen, *Barnerett*, Høyskoleforlaget (2008).

Trude Haugli, "Barns rettssikkerhet", J.P Rui *Retts hjelp fra kyst til vidde*, Oslo 2009.

Bunkholdt og Sandbæk, 2008.

Torstein Eckhoff, *Statsrettslige emner : 5 artikler fra boken Rettferdighet og rettssikkerhet*. (1966)

Schartum (1993)

Sunde Cathrine Opstad, "Hva er rettssikkerhet?", i *Barnevern, fylkesnemnder og rettssikkerhet* til Asbjørn Kjørstad (red.), 1. utgave (Oslo 2002) s. 375-426.

Rikke Lassen, "Barns rettssikkerhet etter den nye barneloven", *Mennesker og Rettigheter*, nr. 2 1998 s. 148.

Artikler:

Unni Marie Heltne :*Barn som lever med vold i familien. En oversikt over noen sentrale problemstillinger*. Artikkel i Psykologisk tidsskrift nr.2 2011

Sidsel Skotland, " *De usynlige barna. Oppvekst i familier med rusproblemer*"

Per Isdal (2000): foredrag/artikkel: "Vold mot mor er også vold mot barnet".

Internett:

http://www.krisesenter.com/aksjoner/TonnaBrix_skolekampanje07.pdf (Dato: 06.12.2011).

<http://www.sinnetshelse.no/artikler/barnemishandling.htm> (Dato: 06.12.2011)

http://www.krisesenter.com/statistikk/PDFdocs/rapportering_krisesentrene2010.pdf (15.12.2011).

http://www.nkvts.no/biblioteket/Sider/Info_Barnserfaringerfralivetpakrisesenter.aspx (15.12.2011)

www.barneombudet.no

www.regjeringen.no

www.regjeringen.no/upload/JD/Vedlegg/Faktaark/Status_vendepunkt_jan2010_web.pdf
https://www.politi.no/vedlegg/rapport/Vedlegg_137.pdf (15.12.2011).

ANTALL ORD: 15 852